

Rudolf Rasch

Duizend brieven over muziek van, aan en rond
Constantijn Huygens

1641 januari

Verwijzingen naar deze tekst graag op de volgende manier:
Rudolf Rasch, Duizend brieven over muziek van, aan en rond Constantijn Huygens: 1641 januari
<https://huygens-muziekbrieven.sites.uu.nl/>
Voor opmerkingen, suggesties, aanvullingen en correcties: r.a.rasch@uu.nl
© Rudolf Rasch, Utrecht/Houten, 2019
24 januari 2019

GASPAR DUARTE (ANTWERPEN)
AAN [CONSTANTIJN HUYGENS (DEN HAAG)]
9 JANUARI 1641
2606

Antwoord op een verloren gegane brief van Huygens van december 1640.

Samenvatting: Duarte stipt de kwesties aan rond zijn vrijgeleide en rond de verkoop van de Lantaarnhof, een bezitting van Huygens bij Antwerpen. Hij bedankt voor een toegezonden Frans en Italiaans lied, en stuurt zelf twee Italiaanse liederen.

Bijlage: twee Italiaanse airs [*Onghor desta la ray?* en een andere].

Over een eventueel antwoord van Huygens is niets bekend.

Primaire bron: Leiden, Univ. Bibl., Cod. Hug. 37: brief (enkelvel, 21x32cm, a | -; autograaf).

Vroegere uitgaven: Jonckbloet 1882, [Duarte] nr. 2, pp. CLXXXIV-CLXXXV: volledig.

— Worp 3, nr. 2606, p. 132: onvolledig (<Or touchant ... je me raporte.>), rest samengevat.

Namen: Isabella Alewijn; Jean Buycx.

Plaatsen: Lantaarnhof (Antwerpen); Vlaanderen.

Titels: *Occhi belli guarciri* (Italiaans lied).

Glossarium: air (lied); air de cour (*air de cour*).

Transcriptie

Monsieur,

J'en suis bien mari d'entendre par l'agréable vostre la paine qu'aves pris por l'amour de moy sur l'affaire de ma sauvegarde que j'avois obtenu des Seigneurs des Etats, l'an 1629, le 23 de May, dont j'ay veu le placart au contraire de l'an 1633. Néanmoins je treuve dedans le mesme placart que madite sauvegarde peut toujours servir pour le plat país, ajant une nouvelle confirmation aveq une conseil et avis, prenant ma place en quelque autre maison proche de ceste ville, come j'ay donné entendre à Mademoiselle Alewyns.

Or, touchant la vente de vostre maison, j'en ferai tout ce que me sera possible en vostre endroit, ajant faict desjà quelque ouverture à Monsieur vostre cousin, come vous doibt mander come ausi duresté dont je me raporte.

Monsieur, je vous remercie des deux airs, en Italien et François, que selon me semble n'être pas un air de court, néanmoins fort agréable et bon. Je vous envoie à l'encontre deux autres airs Italliens, mes celle d'*Occhi belli guarciri*, dont ausi j'avois faict mention, ne l'ai pas seu trouver, que sera pour l'avenir.

Vous baissant très-humblement les mains, demeurant,

Monsieur,

très-humble et très-affectionné serviteur
G.F. Duarte.

Anvers, ce 9e de Janvier 1641.

Vertaling

Mijnheer,

Ik vind het knap vervelend uit uw vriendelijke ¹brief te vernemen hoeveel moeite u om mijnentwille heeft gedaan inzake het vrijgeleide dat ik had verkregen van de Staten [van Holland] op 23 mei 1629, waartegen ik

1. Huygens aan Duarte, december 1640 (verloren).

het plakkaat van 1633 heb gezien. Niettemin lees ik in dit plakkaat dat mijn vrijgeleide nog steeds zou gelden voor Vlaanderen, wanneer het voorzien is van een nieuwe bevestiging met raad en advies, wanneer ik domicilie kies in een ander huis in de buurt van deze stad, zoals ik heb laten weten aan mevrouw [Isabella] Alewijn.²

Wat betreft de verkoop van uw ³huis zal ik alles doen wat in mijn macht ligt voor u. Ik heb uw ⁴neef al benaderd, aan wie u kunt vragen met welke inzet ik te werk ga.

Mijnheer, ik dank u voor de twee liederen, één in het Italiaans en één het Frans, welke laatste volgens mij geen *air de cour* is, al is die toch mooi en goed. Ik zend u als tegenprestatie twee andere Italiaanse ⁵liederen, maar die van *Ochi belli guarciri*, die ik ook had genoemd, kon ik niet vinden; die zal ik later sturen.

U nederig de hand kussend, verblijf ik,

mijnheer,

uw nederige en toegewijde dienaar
Gaspar Fernandes Duarte.

Antwerpen, 9 januari 1641.

2. Isabella Alewijn was een dochter van Caecilia Vezeler (een tante van Huygens' moeder) en Floris Alewijn. Zij was weduwe van Jacob Buycx, de vader van de verderop in deze brief genoemde Jean Buycx.

3. De Lantaarnhof.

4. Jean Buycx.

5. Waaronder *Onghor desta la ray*? Zie Duarte aan Huygens, 27 april 1641 (2698).

JOAN ALBERT BAN (HAARLEM)
AAN CONSTANTIJN HUYGENS [DEN HAAG]
12 JANUARI 1641
2606A

Vervolg op Bans brief van 15 december 1640 (2597).

Samenvatting: Ban verweert zich uitvoerig tegen de kritiek in de brief van Boësset en het ‘Jugement d’un Trésorier Général’. Hij wijst er met nadruk op dat hij Boësset niet heeft willen verbeteren en zich allerminst als superieur aan hem beschouwt. Hij neemt het de Fransen kwalijk dat ze zo ruw tegen hem zijn opgetreden, terwijl hijzelf slechts met vriendschappelijke bedoelingen tot nut van de wetenschap aan deze correspondentie was begonnen.

De oorspronkelijke brief werd met Bans brief aan Huygens van 13 januari 1641 (2607) en die aan Mersenne van dezelfde dag (Jonckbloet 1882, [Ban] nr. 16, pp. CVIII-CXII; Waard 10, nr. 961, pp. 400-404) meegegeven aan Pieter Post en met deze door Huygens op 16 januari 1641 ontvangen uit diens handen. Huygens stuurde de brief, vermoedelijk op 19 januari, door naar Mersenne. Met Bans brief van 3 maart 1641 (2660A) ontving hij het nu bewaarde afschrift.

Primaire bron: Leiden, Univ. Bibl., Cod. Bibl. Publ. Lat. 2212: afschrift (fols. [1r-6v] van katern van 5 dubbelvellen, gefolieerd fols. 14-19, 21x32cm; apograaf).

Vroegere uitgaven: Jonckbloet 1882, [Ban] nr. 14, pp. XCIV-CVII: volledig.

— Worp 3, nr. 2608, p. 133: samenvatting; abusievelijk gedateerd op 13 januari 1641.

— Waard 10, nr. 960, pp. 398-399: onvolledig (<æquissimo animo tolerabo ... sum eam provinciam>, <Hæc omnia toties ... rationum loco serviunt> en <Promissas vero de musurgiâ ... primâ oportunitate transmittam>), verder samengevat.

— Rasch 2007, nr. 2606A, pp. 452-472: volledig, met Nederlandse vertaling.

Namen: Antoine Boësset; Cato; Sébastien Chapellet; Jacques de Gouy; Marin Mersenne; Jean Nicod.

Plaats: Parijs.

Titels: *Me veux-tu voir mourir* (Ban 1640); *Me veux-tu voir mourir* (Boësset 1639); ‘Abrégé de la prononciation et grammaire française’ (in *Le grand dictionnaire François-Latine*; Nicod 1618).

Glossarium: aër (lied); aërius (bij een lied behorende); cantio (lied); chorda cadentialis (cadenstoon); circulus (toonsoort); concentus (samenklank; meerstemmige zetting); consonantia (consonant [subst.]); diapason (oktaaf); diapente (kwint); ditonus (grote terts); gradus (stap); harmonia (harmonie); intervallum (interval); intervallum accidentale (gealtereerd interval); modulamen (melodie); modulatio (muziekstuk); modus (toonsoort); motus contrarius (tegenbeweging); musica (muziek); musica flexanima (zielroerende muziek); musica verbalis (vocale muziek); musicus (musicus); musicus practicus (musicus); musicus theoreticus (muziektheoreticus); musurgia (muziekleer); musurgus (componist); numerus (ritme); quarta (kwart); quinta (kwint); relatio falsa (dwaarsstand); saltus (sprong); semiditonus (kleine terts); semitonium (halve toon); tertia major (grote terts); tonus (hele toon); tonus major (grote hele toon); tonus minor (kleine hele toon); vox acuta (sopraanpartij); vox gravis (baspartij); vox prima (sopraanpartij).

Transcriptie

Jo. A[l]b. Bannius C. Hugenio, Equiti, salutem plurimam dicit.

1. Æstuanti mihi, vir nobilissime, et anhelanti ad scientiarum virtutumque ornamenta atque incrementa, ingenuos imprimis homines, bonamque apud eos fidem desidero, quibuscum Palladia ac Musarum commercia habenda sunt. Primum ut exulantibus passionum importunitatibus, rationis et ratiocinationis virtuti mens invigilet; deinde verò ut nihil malevolum, scommaticum, contumeliosum, vel sinistrâ suspitione aut præsumptuosâ exprobatone infectum, ex scripture seu sermocinatione, vel præproperè colligatur, aut præposterè respondeatur. Etenim sapientum atque sapientiæ amatorum mentes, seriis imprimis cogitationibus deditas, sanis ratiocinationibus intentas, et amicissimo candore illustratas esse oportet, si larvam aut idolum opinionis declinare, eruditionis autem veram ideam consequi optent. Has ego conditiones jure merito in

Parisinis musicis theoreticis et practicis imprimis requirendas censeo, si cum iisdem non sine fructu de musicæ flexanimæ virtute atque perfectione (quæ auditorem docere, delectare ac movere valet) agendum erit. Videntur enim illi sincerum atque liberalem animum meum, nullo calumniæ aut falsæ opinionis musco adulteratum, sed ad scientiarum scopum seriò contententem, vel non agnoscere, vel temere dijudicare, nonobstante etiam eo quod nullius me offensionem, sed solidis argumentis instructam (petitæ à Mersseno nostro), sententiæ meæ defensionem, ad veritatis musicæ illustrationem prioribus literis meditare me protestabar. Ideo liberè et candidè, at non sine rationum pondere scripsi, ut eorum ingenia excitarem et melioribus rationibus ab iisdem erudirer.

2. Sed nihil horum, quæ ego toto animo expectabam, mihi repositum est, plurima verò ad scopum propositum non pertinentia, quædam parum apposita, quædam verba et voces ac nihil rei habentia. Pleraque etiam arrogantur, ¹καὶ μετὰ πολλῆς φαντασίας, inani quædam opinione et præsumptione dictitatâ, quod præcipuè in literis Boësseti, et censurâ illâ (*Jugement d'un Thrésorier-Général*) præposterâ, an præproperâ? continetur. Inprimis autem quemadmodum contumelias et diceria animitus odi, ita etiam ab iis hominibus quascunque cavillationes sine ratione, mihi benevolenti inhumaniter obtrusas, virtutis amore et amicitia spe, non solum libens dissimulabo, sed etiam æquissimo animo tolerabo. Rationibus solidissimis semper acturus, quotiescunque in istam arenam provocatus |14v| fuero. Verum Mersseno, istarum comediarum, an tragediarum?, proxenetæ, hoc indulgendum non videtur, ut me tacente nesciat, quam imprudenter egerit, ut adèò malam de me opinionem tam in Boësseto, quam aliis philomusis vel pullulare passus sit, quasi verò ego illius opera musica sugillare præsumpserim, vel vituperare, vel aliquid ejusmodi quod viro ingenuo noxam adferat, admiserim.

3. Ego itaque neminem ex Parisinis in singulare certamen expostulavi, at prior à Mersseno provocatus sum, et quidem te hortatore, nobilissime Hugeni, aggressus sum eam provinciam, quam benevolè et rationabiliter cum viris humanissimis ad eundem scopum contententibus subire et absolvere speraveram. Boëssetum non læsi, opera ejus non contemsi, nec sinistrè dijudicavi. Rogatus vero, imò coactus potius mearum speculationum meæque praxeos rationem reddere, comparisonem non feci, sed disparationem ostendi, cur mihi hoc, quod placere videbatur aliis, non arrideret. Deinde musurgiam meam, quæ aliis paradoxa et ²(ex præpropero iudicio) forte ludicra apparebat, non ex opinione fortuitâ, sed ex certissimis rationibus à me constructam dixi. Adeoque rationabilem, et (ut ego æstimo) flexanimam esse, ne superbus viderer, humaniter ostendi. Non dixi autem eam esse perfectissimam nec me posse facere meliorem modulationem, nec meipsum aliis superbè prætuli, nec aliquem contempsi. Absit enim arrogantia menti, absit et verbo procacitas illa, quæ amicitia obest. Ingenia autem doctorum et musicorum virorum excitare conatus sum, ut solidissimis rationibus, citra calorem noxium, inter nos de musicâ ageretur, unde me posse magis proficere, non parum, sperabam. Hæc omnia toties Mersseno inculcavi, moramque scribendi, ac respondendi ideò studiosè produxi. Excusationes humanissimas non semel attuli, et ecce adhuc patitur ille tam sinistra de me iudicia, tam contumeliosa in me promi diceria, quæ rationum loco serviunt. Sed, ut dixi, æquo animo hæc omnia accipiam, præcipuè si zelo illius admirabili ad scientiarum artiumque perfectionem quoquo modo promovendam plusculum, ut par est, condescendam. Nec enim dubito quin imposterum cautius aget, et saltem ex parte meâ omnem animi sinceritatem, æquitatem benevolentiamque, cum rationum serio discursu (ut decet) conjunctam, viris doctissimis et philomusis suis persuadebit. Eâ igitur spe fretus, ut humaniter deinceps et solidissimis rationibus ex occasione inter nos agatur, paucula de illis literis censuris et opinionibus transmissis hic subjiciam; ut videant quam æquanimiter, et benevolè me ad eruendam seu promovendam musica perfectionem offeram. |15r|

4. Nemo Parisinorum musicorum mentem meam rectè assequitur, hoc est, nec ex literis meis eam percipit, nec suis responsionibus eandem tangit. Literæ Boësseti, et censura illa (*Jugement d'un Thrésorier*) ejusdem planè argumenti sunt, nisi quod Boëssetus ex istâ censurâ suas composuisse videatur. Primum ipsius argumentum est tale: Bannius hac verba (*Me veux-tu voir mourir*) interpretatur esse indignabunda, cum lamentationem amantis referant, ut Dominus Boëssetus aliique forte dicunt. Ergo nec intellegit linguam Gallicam, nec videtur habere sensum communem. Ecce sequelam argumenti, quasi vero nemo amantium indignaretur,

1. Handelingen 25, 23: 'Τῆ ὄν ἐπαύριον ἐλθόντος τοῦ Ἀγρίππα καὶ τῆς Βερνίκης μετὰ πολλῆς φαντασίας ...'

2. Haakjes sluiten achter <apparebat>.

nec indignatio amantium foret vera indignatio, reclamante proverbio: ³‘Amantium iræ, ⁴amoris reintegratio est.’ In hoc porrò laudo Dominum Boëssetum illiusque exquisitissimum in re musicâ iudicium veneror, cum mihi consentiens inquit: ⁵‘Si sensus eorum verborum esset talis, ut putat Bannius, faterer me peccasse usurpando talem modum, qualem nunc adhibui, nempe quod magis conveniat dulcedini, blandimento, dolori, planctui etc. ob tertiam minorem diapason dividendum.’ ⁶‘Quemadmodum circulus, quo usus est Bannius, incitatissimus est, aptusque furiis, vindictæ, indignationi, etc., ob tertiam majorem prædominantem, quæ tantum habet incitationis, quantum semiditonus habet temperiei.’ O, musicum excellentissimum, qualem glorier eâ in re mihi consentientem! Omnes enim musici ista mysteria tam profundè non penetrant, et quidam etiam pertinaciter negant se istud auribus posse, aut percipere, aut distinguere.

5. Quod autem Dominus Boësset (cujus ego industriam artemque maximi facio) ⁷omnia passionum genera, tam in uno, quam in alio modo, ad arbitrium exprimi posse autumet, omninò non amplector, nec omninò nego; mentem itaque explico. Nam si singulorum circulorum seu modorum constitutionem, quoad gradus vocis ordinales, vel saltus characteristicos seu stationarios (vulgò chordas cadentiales vocant), nimirum in diapente, et ditono vel semiditono, ex divisione cujusque diapason resultantes, diversam esse admittamus, prout acutissimè Dominus Boëssetus iudicavit, omnia passionum genera in quolibet modo, hoc est, salvâ speciali illius proprietate et virtute, exprimi non poterunt, nisi ex accedenti: ratione nimirum intervallorum ac numeri musicalis intervallorum durationem exprimentis. Intervallorum enim tam varia potestas delectandi, movendique animos (qualem in ditono et semiditono Dominus Boësset agnoscit), frequenter, seu multoties, hoc est, quovis gradu aut saltu diversificata, necessariò ista pathemata inducet, atque in hoc puncto cardo totius musicæ flexanimæ versatur. Ut autem res ista à tali confusione ad ordinem quendam atque distinctam harmoniæ proprietatem, ut par est, revocetur, circulorum seu modorum constitutiones inventæ sunt. Atque hanc puto esse ipsissimam Dominis Boësseti mecum ita sentientis mentem. | 15v |

6. Eodem planè modo videtur mihi intelligendum esse quod Dominus Boësset scribit de circulorum seu modorum alteratione, inquit, per intervalla accidentalium omnes modos posse reddi æquales. Nam tunc cujusque modi proprietas, et potestas destruetur triplici ratione. Primò quidem modi tunc non different secundum acumen vel gravitatem constitutionis diapason. Deinde neque different secundum ordinem tonorum et semiton[orum], ex quibus propria et essentialis singulorum circulorum differentia oritur. Inde itaque res musica ad confusionem redit. Nam sicut primus circulus seu modus, incipiens à C, hoc ordine continuatur, ut primo gradu sit tonus minor, deinde tonus major, etc., ut vides hoc diagrammate: C, D, E, F, G, A, h, C, sic eadem constitutio deberet fieri ex D, hoc modo D, E, #F, G, A, h, #C, D, quod sine variatione seu imperfectione systematis fieri nequit. Nam à D ad E est tonus major, cum antea à C ad D esset tonus minor. Si vero utamur systemate imperfecto ac vulgari (ubi omnes toni et semitoni sunt æquales), peribit energia et varietas constitutionis, omnesque consonantiæ erunt inconcinnae, hoc est, vel superfluae, vel diminutæ, etc. Tertio, itaque cum circulis seu modis maximam energiam afferant saltus, scilicet semiditoni, et ditoni, quintæ et quartæ, omnes illi saltus energiam perdunt, quia erunt inconcinni, et à ratione justæ proportionis, et consequenter à puritate consonantiæ omninò deficient, ob systematis vulgaris imperfectionem, quod mathematicè est demonstrabile. Sed de his satis hâtenus.

7. Quoad circuli mutationem seu circulorum inter se mixtionem ex occasione usurpatam, unde mox ad priorem circulum redeat musurgus, omninò rem pulcherrimam atque plenam iudicii cum Domino Boësseto aestimo, præcipuè si systema perfectum à musurgo usurpetur, et observetur. Imò admirandi effectus inde auribus et animo proveniunt. Cætera vero quæ Dominus Boësset calidius de me censet, eo semper loco habeo,

3. Terentius, *Andria*, 555: ‘*Amantium iræ amoris integratiost.*’ De frase komt ook als Latijns spreekwoord voor.

4. <amaris>.

5. Boësset aan Huygens, 15 november 1640 (2575A): ‘... si le sens des parolles estoit tel qu’il les explique, j’avoué que j’aurois fait un mauvais cheoix du mode dont je me suis servy, qui est plain de douceur et plus propre à exprimer la douleur et la plainte que la cholère, son diapason estant divisé dans la cadence par la tierce mineure.’

6. Boësset aan Huygens: ‘Que sy la signification des parolles eussent esté telles que ledict Sieur Bannius se l’est imaginé, je me serois servy du mode dont il a composé le sien, qui est du 7e mode, propre à la furie, aux crys et au désespoir, à cause de la division de la tierce majeure, qui est aussy virile que la tierce mineure est molle.’

7. Boësset aan Huygens: ‘..., bien que, quand il me plaira, j’exprimeray toute sorte de passion aussy bien en un mode qu’en l’autre.’

ut ad majorem scientiæ artisque musicæ perfectionem consequendam, calcaria sint, et majores mihi conatus efficiant.

II Pars.

8. Venio ad alterum scriptum, cui titulus: *Jugement d'un Thésorier-Général sur la lettre de Monsieur Bannius*. Antequam huic aliquid respondeam dicam modestè, quâ conditione id faciam, nimirum quod libentissimè fatear me esse hominem imperitum rerum humanarum, nec minus quam collegii literarii Pedanum qui nesciam nisi Latinè, ut habet paragraphus secundus (Et utinam scirem Latinè!). Fatear, inquam, me esse hominem linguarum et quotidiani earundem usus ignarum, præcipuè vero linguæ Gallicæ. Istud adeò verum est, ut quotidie magis | 16r | magisque addiscendis rebus omnibus, quæ ad humanæ mentis necessitatem, usum, atque decorum pertinent, omnes conatus adhibere nec horream, nec erubescam. Quin et gratias habeo isti Thesaurario Generali, quod me meæ admonuerit inscitæ atque imperfectionis, unde posthac studiosior evadam. Sunt autem in istâ censurâ Generalis Thesaurii undecim plus minus replicæ quibus se meis rationibus satisfacisse autumat. Singulas ordine recensebo ut singulis ordinatè respondeam. Atque ut ordiar hoc unum præmittam.

Fateor, ut dixi, me esse hominem imperitum. Sed adeò stupiditatis aut inertiae nondum me credo devenisse, ut, dum olim in Galliâ audirem loquentes Gallos, vel etiamnum eos loquentes, et linguæ ac prononciationis vernaculæ energiam extollentes, syllabarum ac præcipuè vocalium productionem aut velociorem sonitum, eodem semper modo ex gentilitio usu recitatum, nec observare nec distinguere valeam. Exempli gratiâ cum dicunt «*il passe*» tempore præsentis, et «*il est passé*» tempore præterito, differentia est in utrâque dictione, tam quoad prononciationem (sive accentu, sive temporis varia quantitate aliove modo quem ego forte ignoro distinguatur) quam quoad significationem planè diversam. Relinquo autem Gallis auream suam libertatem, aliaque linguæ suæ mysteria, mihi abscondita, et ad rem venio.

9. ⁸Primò interrogat me Thesaurarius quispiam generalis: ‘Cur Bannius Hollandus linguæ Gallicæ prononciandæ vocabula accentibus insigniverit?’ Respondeo, triplici de causâ id me fecisse. Primò quia semper observavi nitidè loquentes Gallos syllabas suas vario prononciationis tono distinxisse, ut paulò ante insinuavi, quem tonum ego forte accentum nominavi. Galli vero id non permittunt. Sed alio vocabulo quantitatem temporis longi ac brevis appellant prout ab omnibus accepi. In primis autem instar omnium unus est Dominus Nicod, Consiliarius Regius, qui in suo *Grammatices compendio*, externis nationibus præscripto ac dedicato (quod præpositum est magno illius Dictionario Gallico-Latino, impresso Parisiis apud Sebastianum Capellet anno MDCXVIII) titulo de accentibus ita scribit: *Licet Galli nullus accentus notent, sunt tamen Gallicæ linguæ, ut et Græcæ, et Latinæ duo tempora, longum et breve. Et si verò brevium et longarum discrimen usu potius quam arte discitur, tamen paucas istas regulas peregrini diligenter debent observare.* | 16v | Postea verò assignat novem regulas, quarum prima dicit quædam vocabula, verbi gratiâ «*misericorde*», constare quinque syllabis naturâ brevibus, etc.; nullum vero vocabulum habet omnes syllabas longas: verbâ gratiâ «*entendement*» habet mediam brevem, etc. Observavi itaque esse diversitatem prononciationis in syllabis, eamque productionis et brevitatis differentiam ego forte accentum nominavi. Eo quod accentus propriè ad prononciationem, quemadmodum quantitas ad poesim, rectius spectare mihi videbatur.

Altera causa est, ut hasce Gallicæ linguæ delicias, energiamque quas syllabarum propriâ varietate vox humana naturaliter prononciando edit, ego artificialiter talibus signis scribendo quasi prononciarem, hoc est Gallis conceptus meos musicos requirentibus clarissimè manifestarem. Quâ in re, nescio quid, vel erga urbanitatem aliamve quampiam virtutem commissum sit. Rogatus sum meam sententiam, dixi. Respondendoque meliorem instructionem animitus à Gallis expectavi.

Tertia causa est ipsa prononciationis distinctæ natura, quam cum præterire non potui, necessariò insinuandam, descripsi quidem, at non definivi. Dictat enim ratio, omnem cujuscunque linguæ prononciationem debere esse articulatè distinctam. Id verò fieri non posse, nisi syllabæ inter se differant acumine vel gravitate sonitium, vel eorundem productiori aut velociori tempore; prout omnes fatentur. Ideoque æstimabam linguæ Gallicæ etiam esse distinctam prononciationem quotidiano usu frequentatam. Quæ

8. Gouy, *Jugement*, (2580A), §1.

si modulatione musicâ perfectius ederetur, decorum eloquentiæ musicæ non parum posse augere, mihi videbatur.

Quamvis itaque ex mente Thesaurarii lingua Gallica, Græcæ et Latinæ derivativa, jam duobus fere sæculis magis indies perficiatur, ruditatemque utriusque prioris exuere dicatur, attamen quotidiani usus observantia, non nisi alio usu infringi, aut proscribi potest. Si porro Gallis meum discendi studium, quod scribendo, et ratiocinando satis indico, displiceat, silebo lubens, importunitatemque eorum dissimulabo. Libertatem vero, quam la franchise appellant, hoc est vernaculum jus normamque loquendi, scribendi, modulandique pro arbitrio nativo, Francorum toti genti relinquam, quam, quoquo modo aut signo, me temerasse nescio. | 17r |

10. Secundò, inquit Thesaurus ille, ⁹quod accentus ex phantasiâ propriâ adscripserim!, cum nec semper, nec ubique observentur à Gallis!, sed tantum in quibusdam casibus pro arbitrio auditis ipsam prononciationis rationem suavitatemque distinguentis.

Ad priorem hujus replicæ partem, jam statim respondi. Ad posteriorem respondendo interrogo: an in talibus casibus formatio accentuum cuilibet ex suo judicio arbitraria sit, vel ex usitatâ consuetudine singulis legitimè præscripta? Si hoc, peccant, cum non observant, ipsi Galli; si istud, signum est ¹⁰imperfectiois linguæ. Id mihi quantumcunque rudi ac stupido videtur.

11. Tertiò, inquit, ille idem: ¹¹Male orditur ex falso fundamento Bannius dicens circulum Domini Boësseti esse iræ minaci ineptum. Quid nunc respondebo? Duo porrò dicenda sunt, primum ego breviter dicam. Error nimirum imaginationis atque intellectus mei fuerit, quod illa verba (*Me veux-tu voir mourir*) aliter perceperim, quam vel ipse author intenderit. At facile corrigendus, ignoscendusque, nimirum quia cedo authori suam sententiam, meamque subdo. Alterum pro me luculentissimè dixit excellentissimus Dominus Boësset, quem vel ideo magis veneror, ut supra dixi.

12. Quartò, Thesaurarius exposito carminis Gallici sensu atque affectu, sic replicat: ‘Nulla generalis regula sine exceptione est.’ Ideoque indignantes quandoque submissâ voce loquuntur, et moribundi subinde exclamant validè! Respondeo. Inficias non eo faciat quilibet musurgus pro suâ imaginatione. Mihi verò æquè pro meo conceptu, non sine ratione modulanti. Ut amico Gallo mentem meam flagitanti aperiam, cur insultatur? Cur rationibus non agitur?

13. Quintò dicit: ¹²‘Nemo musurgus alligatur modis, ut passionem talem vel talem exprimat: nam modorum alteratio per dieses fieri potest.’ Respondeo. De hoc jam supra abundè memini ad literas Domini Boësset respondens. At quia suis quisque fertur conceptibus, et pro ratione voluntatem quandoque habet, hoc addo:

¹³Si fractus illabatur orbis:

Quid tum?

Impavidum ferient ruinæ.

Nam rationi standum est, non opinioni, si scire quis studeat.

14. Sextò, hanc ex thesauro suo replicam affert: ¹⁴‘Regulis accentuum gravium et acutorum varietas musicæ delectationis, contrario motu | 17v | constans, omninò perditur.’ Respondeo. Varietas delectat, fateor; at necessitas evincit omnia. Adeòque quia primò oportet prononciationem linguæ esse distinctam accuratamque, antequam sit delectabilis. Fieri omnino nequit, nisi tonus prononciationis sermonem auribus rectè intimet, ut illæ veram delectationem ex iisdem capere queant.

9. ‘Jugement,’ § 1.

10. <imperfectioris>.

11. ‘Jugement,’ § 2.

12. ‘Jugement,’ § 3.

13. Horatius, *Carmina*, III, 3, 7-8: ‘*Si fractus inlabatur orbis, | Impavidum ferient ruinæ.*’

14. ‘Jugement,’ § 4.

15. Septimò, sic opponit: ¹⁵‘Si observentur accentus verborum in modulatione, difficilis erit musurgia.’ Respondeo. Difficilia quæ pulcra, unde ille: ¹⁶‘Armat spina ¹⁷rosas, mella tegunt apes.’ Difficile est bene seligere atque ordinare intervalla, syllabasque, ut doceant, delectent et moveant. Et melius res illa ratione quam imaginatione fit.

16. Octavò ait: ‘Bannius sibi ipsi contrarius, in quibusdam accentibus tam numero quam intervallo peccavit.’ Respondeo. Numero me errasse nego; is enim ad arbitrium, imo et ad nutum est. Quæ verò in accentibus intervallo formandis sit licentia, priori epistola dixi.

17. Nonò, accusat ¹⁸Bannium de usurpatis falsis relationibus consonantiarum. Respondeo. Illas musica vetus plenas religionis æstimavit, cum omnis concentus et consonantia festinaret lentissimè et oratio verborum serva esset concentui, sine intellectu pronuncianda. Hodiernæ vero musicæ, et præcipuè stylo Gallico aërio, ut vulgo ajunt, parum utilis est, et fere inepta. Nam si Thesaurarius replicâ quartâ ait: ¹⁹hodie nemo se astringit modis ut talem vel talem passionem exprimat, cur se aliquis astringet relationibus harmonicis quæ longè inferiores sunt modis seu circulis? Ego verò relationes illas musicæ flexanimæ servas esse volo, vel ab eâdem omnino proscriptas, quia energiam concentus et proprietatem consonantiarum impedirent. Quantum enim hisce sæculis accrevit varia musicarum rerum inventio, tantum veteranæ musicæ regulis suâ perfectione detraxit.

18. Decimò, ait: ²⁰‘Bannius dictiones separatas considerat, non autem ut partes periodi, ideoque malè assertit vocem «*cruelle*», acuendam in medio, etc.’ Respondeo negando assumptionem. De cætero verò hoc addo quod crudelitas etiam amori insit. Cujus summa vis majoribus intervallis, mediocris affectio minoribus intervallis mihi exprimenda videtur. Opto aliis rationibus melius edoceri.

19. Postremò sic finit Thesaurarius ille: ‘Bannius nullum vitium in consonantiâ seu harmoniâ concentus reprehendit.’ Respondeo. Libertatem magnam musurgo peritiori statuo. Nisi quod vocis gravis et acutæ concentum proprias consonantias exprimi malim, quemadmodum primæ seu acutæ vocis modulamentum per intervalla singulis passionibus propria et ad rationem accentuum aptata conficiendum censeo. Hoc aures mihi | 18r | tam accuratè dictitant, ut ægerrimè contrarium admittant patianturve.

Hactenus ad ea quæ musici Parisini mihi opponere videbantur modestè respondi, ne te hoc lateret quod ex me avidè expectabas. De toto autem negotio est, quod largius aliquid dicam. Primo quod mentis meæ nunquam fuerit alicujus personam vel artem, vel opera taxare, multò minus me alicui comparare. Novi enim quantum ea res homini studioso noxam adferat. Et ut inquit ille: ²¹‘Hoc faciunt stulti quos gloria vexat inanis.’

Deinde studui amicitia servire. Nam rogatus non semel à Mersenno ut aliquam cantionem Gallicam stylo meo, ex meâ sententiâ, componerem, eamque juxta scientiæ artisque, longo studio, atque exercitio mihi comparatæ legis regulas atque præcepta, modulamento musico primum, deinde et concentui aptarem, tandem illius petitioni me accommodavi. Itaque aërem, ut ille vocat (*Me veux-tu voir mourir*), confeci, et transmisi. At quâ mentequove animo id contigerit, nunc audi. Videbar amico hoc debere ut mentis meæ sententiam rectè intelligeret. Intelligere verò non poterat ex solo diagrammate, nisi meam de re musicâ sententiam, à communi praxi differentem, agnosceret adeoque explicatam haberet. Hinc quia de musicâ verbali agebatur, prius de verborum accentibus, quorum rationem natura docet, usum verò humana consuetudo omnibus nationibus præscribit, egi. Quin etiam accentus linguæ Gallicæ adscripsi, eo quod distinctam pronunciationem illius alio modo non videbam. Nam quamvis ex usu pronunciationem Gallicam antehac didicerem, atque ex Nicode eandem temporibus potius longis et brevibus, quam accentibus constare intellexeram, arbitrabar tamen quantitatem syllabarum potius ad poësim, hoc est ad versus et rythmos, spectare, accentus verò ad pronunciationem vulgarem referri. Volebam itaque, ut ex eo Mersennus mentem meam plenissimè intelligeret, hoc est, quid ego sentirem de linguarum pronunciatione modulamento aptandâ, clarissimè videret. Exoticæ verò extra meam provinciam linguæ pronunciandæ leges statuere nolui, quas à consuetudine oriundas sciebam.

15. ‘Jugement,’ § 5.

16. Claudianus, *Festennia dicta Honorio Augusto et Mariæ* 4, 10.

17. <rosos>; Jonckbloet: <rosos>.

18. ‘Jugement,’ § 7.

19. ‘Jugement,’ § 3.

20. Verwijzing naar ‘Jugement,’ §§ 8-10.

21. Cato, *Disticha*, II, 16, 2.

Et forte si Galli mentem meam rectè assequantur atque istius rei crebriora experimenta sumant, aliquid aliud deinceps de pronunciatione musicâ statuent. Sed ego deinceps meo me pede metiar. Explicatâ autem mente quoad pronunciationem verborum observandam, quomodo id musico faciendum, arbitrarer, amico roganti | 18v | candidè detexi, tum potestatem omnium intervallorum ad constructionem modulamenti, necnon virtutem consonantiarum ad compositionem concentus vocis gravis et acutæ ex meâ sententiâ exposui, atque distinxî.

Ne autem quoad utriusque operationem aliquid Mersennum lateret, quod præposterè ex me requireret, duo præstiti exempla. Primò quidem, quomodo magni illius Boësseti opus à meo differet, et quomodo ad mentem meam reduci posset, liberaliter et sine ullo ²²fucò ostendi. Deinde verò, quomodo ego meo stylo suffragante rationum pondere eadem verba musicæ modulationi aptari malle exposui. Non quod adeò regulis meis insistendum dicerem, ut nulla licentia concederetur, sed quod earum legum observatione, et modulamentum, et concentum magis perfici arbitrarer. Itaque comparisonem operis mei atque Boësseti non feci; disparationem verò ostendi. Nihil verò de ejus arte improbum censui. Nam qui comparisonem facere queam vel censuram ex eâ statuere, ubi et principiis elementisque rerum musicarum dissentimus? Non convenit illi mecum in principiis; judicare itaque illius opera mihi nefas est. Imo nec mihi cum Domino Boësseto convenit in principiis (quia mihi ipsi, mihi inquam soli, hoc studium, illiusque profectum servo); condemnare, ergo, vel aliquâ notâ censere opera mea qui potest? In aliud verò singulare certamen etiam nolim descendere, quia istis ²³altercationibus scientiarum artiumque veritas potius obfuscat, quam illustratur. Nec, si vicissi me eâ vice audiam, ideo major, aut si perdisse dicar, minor ero. Quidquid igitur in me sine ratione dictum est, non dictum æstimabo. Nationis enim Gallicæ zelus (ut ab inquilinis quibusdam multoties accepi) tantus est, ut primâ fronte mentem quandoque aut præoccupet aut præcurrat, postea verò ad rationis pondus redeat. Etenim quisque suos patitur manes. Quisque etiam suis pollet virtutibus. Ad amicam verò conferentiam atque ratiocinationem, si imposterum roger, non deero quoquo modo.

Ecce, nobilissime Hugeni, quam modestè et amicè Gallis respondeam. Rationes nimirum allego, mentem explico, rem musicam, quæ mihi hâctenus opinione solâ constare et perfici videbatur, ad rationum solidarum leges æquissimas, quibus et intellectum, et | 19r | auditum melius acquiescere sæpissimè exploravi, revoco. Quin hæc omnia amicis rogantibus liberaliter communico. At nemini præjudicium facio; neminem vituperò, neminem ²⁴damno, neminem cogo, neminem lædo. Liberalitatis et humanitatis est quod propono, idque reipublica commodò offero. Si cuiquam non placeat mea sententia, non indignabor. Rejiciat eam, atque relinquat. Et quid si malè loquantur, convicia et scommata rationum loco reddentes, patiar lubens, nec ideò ab ulteriori disciplinarum virtutumque studio abstinebo. Si Gallis mei despicient conatus; si suam opinionem præferant; si meas rationes non perpendant; si sententiæ meæ experimentum capere nolint; si opinione suâ stare velint; si libertatem quamcunque, quomodocumque, ubicumque, undecumque, comparatam usurpatamque, loquendo, scribendo, modulando concinendoque, exlegem atque arbitrariam (adeo ut sit pro ratione voluntas) sibi esse decernant; esto. Susque deque habeo, et cedo facile.

Mecum habito, ut ²⁵norim quam sit mihi curta supellex. Si mecum ulterius eis libeat disserere de meis in re musicâ cogitationibus, nec hoc abnuo, si rationum pondere id fiat. Honorificentissimè semper de omnibus et singulis loquar. Nam licet opinionibus differamus, non ideo maledicentiam mihi licitam credo, aut volo. Imo malim superari quam superare, doceri quam docere. Hoc enim difficile, et arduum est, istud verò facile, et commodum. Ut autem istius rei ansam denuo præbeam, amicè à Gallis quæro, an (exemptâ linguâ Gallicâ suam sibi libertatem usurpante) de aliis linguis etiam ita censeant? ²⁶Measque in re musicâ auditas cogitationes etiam in linguâ Latinâ nolint usurpandas, adeo ut accentus à veteribus solidè inculcatus arbitrariè negligi et canendo corrumpi possit? Quam amicè atque candidè hoc quæro, tam amicam candidamque (et si fieri possit rationibus instructam) responsionem expecto.

22. <furo>.

23. <alterationibus>.

24. <damne>.

25. <novim>.

26. <meaque>.

Tuæ porrò est humanitatis, nobilissime Hugeni, vir amicissime, tantas mei caussâ subire molestias, totiesque meam tibi decantatam audire cantilenam, quanquam illius te nondum pertæsum esse semper asseveres, et plura intelligere ²⁷desideres. Mei vero, ut nosti, imperium habes, et præsto sum ad tua obsequia. Nam vel ideo magis gaudeo, quod doctioribus viris studia mea, reipublicæ bono plane dicata, | 19v | placeant. Promissas verò de musurgiâ rationes antehac ²⁸excogitatas, atque à paucis diebus ad praxim ordinatas, aliaque quæ à me postulasti, primà oportunitate transmittam. Vale, et feliciter ineuntis novi anni auspicia in multos annos, Deo adspirante, continua. Datæ Harlemi, XII Januarii MDCXLI.

Vertaling

Joan Albert Ban groet de heer Constantijn Huygens, ridder.

Voor mijzelf, waarde heer, die zich tot het uiterste inspant voor de bevordering van kunsten en wetenschappen, verlang ik vooral oprechte mensen en het goede vertrouwen bij hen, om met hen wetenschappelijke en kunstzinnige briefwisselingen te voeren. In de eerste plaats opdat de geest waakzaam blijve bij heftige gevoelsuitbarstingen, door de kracht van de rede en de redenering; en vervolgens opdat niets kwaadwillend of krenkend, of met de verkeerde bedoeling, of volgens een vooroordeel, in een geschrift of een gesprek, óf haastig worde opgevat, óf onjuist worde beantwoord. Immers, de geesten van de wijzen en van hen die de wijsheid liefhebben behoren vervuld te zijn van ernstige overwegingen, geneigd tot zuivere redeneringen en verlicht door de glans van vriendschap, indien zij wensen niet hersenschimmen, maar de waarheid te volgen. Ik meen met goed recht dat deze voorwaarden buitengewoon nodig zijn bij de Parijse musici en muziektheoretici, wanneer er met hen vruchtbaar over de kwaliteiten van de zielroerende muziek (die de toehoorder kan onderwijzen, behagen en bewegen) moet worden gesproken. Zij schijnen immers mijn oprechte en vrije mening daarover, die niet vervormd is door kwaadsprekerij, maar geheel de wetenschap is toegewijd, óf niet te willen kennen, óf zonder reden af te wijzen, hoewel ik niemand aanval, maar slechts met goede argumenten mijn mening (op verzoek van onze [pater Marin] Mersenne geformuleerd) verdedig, ter verlichting van de waarheid van de muziek, zoals in eerdere brieven werd uiteengezet. Ik heb dat vrij en duidelijk en niet zonder het gewicht van redenen geschreven, opdat ik hun verstand zou prikkelen en zelf door hen met nog betere redeneringen zou worden onderwezen.

2. Maar niets van wat ik met hart en ziel verwachtte, is mijn deel geworden, maar wel veel wat niet op de zaak van toepassing is, deels zaken die onvoldoende zijn gefundeerd, deels woorden zonder betrekking op de kwestie. Het meeste wordt er bijgehaald, ²⁹ 'En met ijdele praal,' met een zinledige zienswijze en een verkeerd of overhaast vooroordeel, hetgeen met name in de brief van Boësset en in het 'Jugement d'un Trésorier-général' (overhaast, of verkeerd?) het geval is. Maar zozeer als ik spot en schimpscheuten in mijn hart haat, zo zal ik ook de drogredenen van deze mannen, die mij, nietsvermoedende, op onmenselijke wijze zijn opgedrongen, uit liefde voor de deugd en uit hoop op vriendschap, niet alleen met liefde negeren, maar ook met een gelijkmatig gemoed verdragen. Ik zal steeds met degelijke redeneringen strijden, iedere keer wanneer ik in dit strijdperk word uitgedaagd. Deze waarheid schijnt tot Mersenne, de vertegenwoordiger van deze komedies (of tragedies?) niet door te dringen, zodat hij, als ik zwijg, niet zal weten hoe onnadenkend hij heeft gehandeld toen hij een zó verkeerde mening over mij bij Boësset en de andere kunstminnaars heeft laten voortwoekeren, alsof ik zijn [Boëssets] muziek belachelijk zou willen maken of afkeuren, of iets zou hebben begaan wat schade aan deze bekwame man zou hebben toegebracht.

3. Ik heb echter niemand van de Parijzenaars tot deze merkwaardige strijd genood; integendeel, ik ben eerst door Mersenne uitgedaagd, en heb mij mede door uw aansporingen, waarde Huygens, op dit gebied begeven, in de hoop welwillend en redelijk met ontwikkelde mensen over deze materie van gedachten te kunnen wisselen en tot conclusies te komen. Boësset heb ik niet gekwetst; ik heb zijn werk niet veracht noch verkeerd beoordeeld. Gevraagd, ja zelfs min of meer gedwongen om de achtergrond van mijn denkbeelden en de

27. <disideres>.

28. <excigitatas>.

29. Handelingen 25, 23: 'Toen dan de volgende dag Agrippa en Bernice gekomen waren *met ijdele praal*, ...'

toepassing ervan te geven, heb ik geen vergelijking gemaakt, maar het verschil laten zien, waarom wat anderen lijkt te behagen mij niet bevalt. Vervolgens heb ik gezegd dat mijn muzikleer, die anderen paradoxaal en (door een overhaast oordeel) ondoordacht voorkomt, niet op toevalligheden is gebaseerd, maar door mij is geconstrueerd op grond van onwrikbare logica. Ik heb op menselijke wijze, om niet aanmatigend te lijken, uiteengezet dat deze redelijk is en (naar mijn mening) zielroerend. Ik heb niet beweerd dat die muzikleer volmaakt is en evenmin dat ik een betere compositie kan maken, noch heb ik mij beter dan de anderen geacht of op iemand neergekeken. Arrogantie is mij vreemd; ook ontbreekt die brutale toon die vriendschap in de weg staat. Ik heb daarentegen geprobeerd de geest van muzikale en ontwikkelde mensen te prikkelen, opdat wij met goede argumenten, zonder opwinding over muziek van gedachten zouden kunnen wisselen, waarvan ik wijzer hoopte te worden, en niet minder wijs. Dit alles heb ik Mersenne voortdurend ingeprent, en ik heb hem uitvoerig ³⁰geschreven en geantwoord. Meer dan eens heb ik mijn beleefde verontschuldigen aangeboden, en ziehier hoe hij een onheus oordeel over mij toestaat, en hoe spotternij in plaats van uitleg mij ten deel valt. Maar, zoals ik al zei, ik zal dit alles niet verkeerd opvatten, vooral niet als ik door zijn bewonderenswaardige ijver iets kan doen om de volmaaktheid van de kunsten en wetenschappen dichterbij te brengen, zoals het hoort. Ik twijfel er immers niet aan dat hij later voorzichtiger zal zijn, en mijn oprechtheid, gelijkmatigheid en welwillendheid, die te vinden zijn in de serieuze uitwisseling van argumenten (zoals het hoort), aan de geleerde en kunstzinnige heren zal tonen. In de hoop dat wij voortaan op redelijke wijze van gedachten kunnen wisselen, leg ik hier enkele zaken over de ontvangen beoordelingen en meningen voor, opdat zij zien hoe welwillend ik mij opstel terwille van de meerdere kennis van de muziek.

4. Geen van de Parijse musici heeft mijn gedachten goed begrepen, dat wil zeggen, die goed uit mijn brieven gehaald, noch heeft iemand in de antwoorden die goed getroffen. De brief van Boësset en het 'Jugement' laten dat duidelijk zien, afgezien van het feit dat Boësset zijn beoordelingen heeft ontleend aan het 'Jugement'. Het eerste argument is als volgt: ³¹Ban heeft de woorden *Me veux-tu voir mourir* opgevat als verontwaardigd, terwijl ze naar de klacht van de minnaar verwijzen zoals de heer Boësset en anderen met kracht stellen. Dus begrijpt hij, [Ban], de Franse taal niet, en schijnt het hem aan gezond verstand te ontbreken. Ziedaar hun argument, alsof een minnaar niet verontwaardigd kan zijn, en de verontwaardiging van een minnaar geen echte verontwaardiging is, onder het motto ³²'de toorn van de geliefden betekent het herstel van de liefde'. Ik prijs de heer Boësset en waardeer zijn voortreffelijke muzikale oordeel, wanneer hij, in overeenstemming met mijn ideeën, schrijft: ³³*Als de zin van de woorden zo is als Ban meent, geef ik toe dat ik de verkeerde toonsoort heb gebruikt, omdat die meer geschikt is voor de zachtheid, de bekoorlijkheid, de smart, de klacht, enzovoorts., vanwege de kleine terts die het octaaf verdeelt,* ³⁴zozeer als de toonsoort die Ban heeft gebruikt opwindend is en geëgend voor woede, wraak en verontwaardiging, vanwege de overheersende grote terts, die evenveel opwinding in zich heeft als de kleine terts gelijkmatigheid.' O, hoezeer beroem ik mij op u, voortreffelijk musicus, die het hierin met mij eens is! Immers, niet alle musici hebben zoveel toegang tot deze geheimen en enkele ontkennen zelfs hardnekkig dat zij die met de oren kunnen waarnemen of onderscheiden.

5. Echter, wanneer de heer Boësset (wiens ijver en kunde ik hoogacht) zegt ³⁵dat alle verschillende hartstochten in de ene dan wel de andere toonsoort naar believen kunnen worden uitgedrukt, dan ben ik het

30. Ban aan Mersenne, 13 januari 1641 (Jonckbloet 1882, [Ban] nr. 16, pp. cvii-cxii; Waard 10, nr. 961, pp. 400-404).

31. Zie 'Jugement d'un Trésorier-Général,' bijlage bij Mersenne aan Huygens, 14 november 1640 (2573A), § 2.

32. Terentius, *Andria*, 555: 'De toorn van de geliefden is het herstel van de liefde.' Ook zelfstandig als Latijns spreekwoord gangbaar.

33. Boësset aan Huygens, 15 november 1640 (2575A): '... moet toegeven dat ik, als de betekenis van de tekst was zoals hij die interpreteert, een slechte keuze zou hebben gedaan wat betreft de toonsoort, die immers lieflijk van karakter is en eerder geschikt om verdriet en geweeklaag uit te drukken dan woede, aangezien het octaaf in de cadens wordt verdeeld in de kleine terts en zijn complement [de grote sext], welke verdeling ontroerend en lieflijk is.'

34. Boësset aan Huygens: 'Daarom heb ik gelijk gehad deze toonsoort te gebruiken om bij de beminde dame medelijden te kunnen oproepen. Wanneer echter de betekenis van de woorden zo was geweest, zoals de genoemde heer Ban zich die heeft voorgesteld, dan had ik de toonsoort gebruikt die hij ook heeft aangewend, namelijk de zevende modus, die geschikt is voor de woede, voor kreten en voor de wanhoop, in verband met de verdeling met de grote terts, die even krachtig is als de kleine terts week, ...'

35. Boësset aan Huygens: '..., hoewel ik, wanneer ik daar zin in heb, alle mogelijke hartstochten net zo goed in de ene toonsoort kan uitdrukken als in de andere.'

daarmee noch volledig eens noch volledig oneens. Ik zal mijn standpunt uitleggen. Als wij erkennen dat de samenstelling van de verschillende toonsoorten wat betreft de opeenvolgende stappen van de melodie ofwel wat betreft de karakteristieke sprongen binnen de drieklank (die gewoonlijk cadenstonen worden genoemd), die uiteraard door de verdeling van elk octaaf voorkomen op de kwint en op de grote of kleine tert, verschillend is, zoals Boësset scherpzinnig opmerkt, dan kunnen niet alle soorten van hartstocht in elke toonsoort, dat wil zeggen, met behoud van de speciale kenmerken daarvan, worden uitgedrukt, behalve toevallig, door de aard van de intervallen en van het ritme dat de duur van de intervallen aangeeft. Het vermogen van intervallen om op verschillende manieren het gemoed te behagen en te bewegen (wat Boësset voor de grote en kleine tert erkent) brengt regelmatig en zelfs dikwijls, al naar gelang de stap of de sprong, noodzakelijk die gemoedstoestanden teweeg, en hierom draait de hele zielroerende muziek. Opdat toch deze zaak uit de verwarring wordt gebracht in een ordening en in onderscheidingen van de harmonie, wat nodig is, dáártoe zijn de samenstellingen van de toonsoorten uitgedacht. Ik meen dat Boësset en ik het op dit punt eens zijn.

6. In hetzelfde licht moeten we de opmerkingen bezien die de heer Boësset maakt over de verandering van de toonsoort, wanneer hij zegt dat door gealtereerde intervallen alle toonsoorten gelijk gemaakt kunnen worden. Want de eigenschappen en het karakter van elke toonsoort kunnen op drie manieren worden aangetast. In de eerste plaats mogen bepaalde toonsoorten niet veranderen wat betreft de hoogste en laagste toon van hun octaaf. Vervolgens mogen bepaalde toonsoorten niet veranderen in de volgorde van de hele en halve tonen, waaruit de karakteristieke en essentiële kenmerken van de toonsoorten ontstaan. Deze muzikale zaak kan echter tot verwarring leiden. Want zoals de eerste toonsoort, die met C begint, zo voortschrijdt dat de eerste stap een kleine hele toon is en de tweede een grote hele toon, zoals in C D E F G A B C, zo moet de toonsoort uit D, D E Fis G A B Cis D, hetzelfde zijn, hetgeen niet kan zonder aanpassing of onvolmaaktheid van het systeem. Want D-E is een grote hele toon, terwijl C-D een kleine hele toon is. Als we echter het gewone, onvolmaakte systeem (waarin alle hele en halve tonen gelijk zijn) gaan gebruiken, dan zal de kracht en de variatie van het systeem verloren gaan, en zullen alle consonanten ontstemd zijn, dat wil zeggen, te groot of te klein. In de derde plaats, terwijl juist de sprongen kracht geven aan de toonsoorten, dat wil zeggen, de grote en kleine tert, de kwart en de kwint, verliezen de sprongen hun kracht wanneer ze ontstemd zijn en iets van de juiste verhouding afwijken, en daarmee van de zuiverheid van de consonantie, vanwege de onvolmaaktheid van het gewone systeem, hetgeen mathematisch aantoonbaar is. Maar hierover genoeg tot zover.

7. Wanneer een componist na een verandering van toonsoort of een vermenging van toonsoorten, door de gelegenheid ingegeven, snel naar de oorspronkelijke toonsoort terugkeert, kan ik dat met Boësset een goede zaak noemen, vooral als het volmaakte systeem door de componist wordt gevolgd en gehoorzaamd. Ja, daaruit kunnen bewonderenswaardige effecten voor de oren en het gemoed voortkomen. De verdere op- en aanmerkingen die Boësset over en op mij heeft, zal ik op zo'n manier beschouwen dat ze aansporingen zijn om de vervolmaking van de kunst en de wetenschap van de muziek na te streven en mijn werk beter maken.

Tweede deel.

8. Ik kom nu te spreken over de tweede brief, getiteld *Jugement d'un Trésorier-général sur la lettre de Monsieur Bannius*. Voordat ik hierop inga wil ik bescheiden zeggen in welke hoedanigheid ik dat doe, namelijk dat ik vrijelijk beken dat ik een man ben die niet geschikt is voor cultuur, evenmin als de Pedaner van het literaire genootschap *die slechts Latijn kende*, zoals de tweede paragraaf stelt. (En kende ik maar Latijn!) Ik erken iemand te zijn die onkundig is waar het om de talen en het dagelijks gebruik ervan gaat, en vooral wat betreft het Frans. Dat is net zo waar als dat ik dag in dag uit er niet voor terugschrik en er mij niet voor schaam om alles in het werk te stellen om al datgene wat een ontwikkeld mens moet weten te leren kennen. Daarom ben ik de thesaurier dankbaar dat hij mij op mijn onkunde en onvolmaaktheid wijst, die ik later met vrucht kan vermijden. Er zijn immers ongeveer elf punten van kritiek in het oordeel van de thesaurier waarmee hij beweert mijn overwegingen te kunnen afdoen. Ik zal ze één voor één behandelen om ze vervolgens één voor één te becommentariëren, maar alvorens daarmee te beginnen eerst nog dit.

Ik beken, zoals ik zei, dat ik een onkundig iemand ben. Maar zoveel domheid en luiheid meen ik niet te hebben dat ik niet, toen ik vroeger in Frankrijk de Fransen hoorde spreken, en ook nu nog hoor spreken, heb

kunnen waarnemen en onderscheiden, wanneer ze de zeggingskracht van hun taal wilden benadrukken, hoe ze de klank van vooral hun klinkers langer of korter maken, steeds op dezelfde wijze uitgesproken volgens het gebruik in de moedertaal. Als ze bijvoorbeeld «*il passe*» zeggen in de tegenwoordige tijd en «*il est passé*» in de voltooid tegenwoordige tijd, dan is er een groot verschil, zowel in betekenis als in de uitspraak (hetzij wat betreft het accent, hetzij waar het om de tijdsduur gaat, hetzij om iets anders waarmee ik niet bekend ben). Ik laat de Fransen hun gulden vrijheid en de andere geheimen van hun taal, die voor mij te diepzinnig zijn, en kom nu ter zake.

9. ³⁶In de eerste plaats vraagt die zekere thesaurier mij: ‘Waarom heeft de Hollandse Ban met accenten aangegeven hoe de woorden in het Frans moeten worden uitgesproken?’ Ik antwoord dat ik dat om drie redenen heb gedaan. In de eerste plaats omdat ik heb waargenomen dat de Fransen steeds hun lettergrepen op verschillende toonhoogtes uitspreken, zoals ik net heb aangegeven, welke toonhoogte ik toevallig accent noem. De Fransen staan dat niet toe. Maar ik heb van iedereen gehoord dat ze met andere woorden de lengte van de lange en korte lettergrepen benoemen. Een goed voorbeeld is de heer [Jean] Nicod, een koninklijk raadsman, die in zijn *Abrégé de la prononciation et grammaire Française*, dat geschreven is voor buitenlanders (en voorafgaat aan zijn grote Frans-Latijns ³⁷woordenboek, gedrukt in Parijs bij Sébastien Chappellet in 1618), in het hoofdstuk over de accenten schrijft: ‘*Al kennen de Fransen geen accenten, toch zijn er in het Frans, zoals in het Latijn en het Grieks, twee tijdswaarden, lang en kort. Hoewel het onderscheid tussen lang en kort meer door ervaring dan door regels wordt geleerd, moeten buitenlanders toch enkele regels nauwkeurig betrachten.*’ Vervolgens formuleert hij negen regels, waarvan de eerste luidt dat er woorden bestaan zoals «*miséricorde*» met vijf korte lettergrepen; maar geen enkel heeft alleen lange lettergrepen: zo heeft het woord «*entendement*» in het midden een korte lettergreep. Ik heb het verschil in uitspraak tussen lettergrepen ook opgemerkt, en ik noem dat verschil accent. Het scheen mij beter het woord ‘accent’ voor de uitspraak te bezigen en het woord ‘kwantiteit’ voor de poëzie.

De tweede reden is dat ik deze Franse woorden, waarvan de zeggingskracht door de menselijke stem, op natuurlijke wijze uitgesproken, in al zijn verscheidenheid wordt weergegeven, door het geven van die tekens als het ware zelf uitspreek, dat wil zeggen, dat ik die uitspraak aan de Fransen laat zien, die immers mijn muzikale uitgangspunten wilden weten. Waarbij ik, ik weet niet waarom, tegen de goede omgangsvorm of een andere deugd gezondigd schijn te hebben. Men heeft mij gevraagd, zoals ik al zei, om mijn mening te geven. Door te antwoorden verwachtte ik vurig van de Fransen een betere uitleg.

De derde reden is de aard van het onderscheid in de uitspraak, welke aard ik, omdat men er niet aan voorbij kan gaan, maar die noodzakelijkerwijs moet aangeven, heb beschreven, maar niet gedefinieerd. De rede leert ons immers dat alle uitspraak van elke taal duidelijke onderscheidingen moet hebben. Het kan dan niet anders zijn dan dat de lettergrepen verschillen in de toonhoogte ofwel in de lengte; iedereen is het daarover eens. Zo meende ik dat er ook in de Franse taal uitspraakverschillen zijn ontstaan door het dagelijks gebruik. Als deze in een muzikale compositie tot uiting zouden komen, dan zou dat naar mijn idee niet weinig kunnen bijdragen tot de zeggingskracht van de muziek.

³⁸Hoewel naar de opvatting van de thesaurier het Frans, dat afgeleid is van het Grieks en het Latijn, al bijna twee eeuwen dagelijks verder wordt vervolmaakt en naar men zegt wordt ontdaan van de ruwheid van die talen, toch kan men niet tornen aan wat men in het dagelijks gebruik opmerkt. Als nu mijn ijver om te leren, die ik in geschrifte en in redeneringen voldoende heb laten zien, de Fransen mishaaft, dan zal ik zwijgen en hun onbeleefdheid negeren. De vrijheid, die zij *geven-en-nemen* noemen, dat wil zeggen de regels en de normen om te spreken, te schrijven en te stellen voor de moedertaalspreker, laat ik het gehele Franse volk, dat ik bij mijn weten nooit op enige manier heb gekrenkt.

³⁹10. In de tweede plaats zegt de thesaurier dat ik de accenten volgens mijn eigen fantasie zou hebben geplaatst. Alsof ze niet altijd en overal door de Fransen zo in acht genomen zijn, maar slechts in enkele

36. ‘Jugement,’ § 1, vooral het begin.

37. Jean Nicod, *Le grand dictionnaire Français-Latine* (Parijs: Sébastien Chappellet, 1618).

38. ‘Jugement,’ § 1, midden.

39. ‘Jugement,’ § 1, einde.

gevallen, volgens het oordeel van het gehoor dat de grondslag en de aangenaamheid van de uitspraak ook onderscheidt.

Op het eerste deel van deze repliek heb ik zojuist al geantwoord. Op het tweede deel antwoord ik met een vraag, namelijk of in dergelijke gevallen de vorming van accenten bij iemand willekeurig verloopt, of voortkomt uit vaststaand gebruik. Indien dat laatste het geval is, zondigen de Fransen als ze dat gebruik niet in acht nemen; indien het eerste het geval is, is het een teken van onvolmaaktheid van die taal. Wat mij zowel ongepast als dom voorkomt.

11. ⁴⁰In de derde plaats zegt hij: ‘Ban neemt een verkeerd uitgangspunt, wanneer hij zegt dat de toonsoort van de heer Boësset niet geschikt is voor dreigende toorn.’ Wat zal ik antwoorden? Twee dingen moeten gezegd worden. Het eerste stip ik kort aan. Ik zou mij een verkeerde voorstelling hebben gemaakt door de woorden (*Me veux-tu voir mourir*) anders op te vatten dan de auteur bedoelde. Maar dat is gemakkelijk te verbeteren en te vergeven, temeer daar ik mijn mening graag geef voor de betere van de auteur. Het tweede heeft voor mij de heer Boësset, die ik zozeer vereer, overduidelijk gezegd, zoals ik als heb vermeld.

12. ⁴¹In de vierde plaats antwoordt de thesaurier zo op mijn uiteenzetting van de betekenis van de Franse woorden: ‘Geen regel is zonder uitzondering.’ Zo kunnen verontwaardigden zachtjes praten, en stervenden het luidkeels uitschreeuwen! Ik antwoord dat u niet weet waar een componist zijn verbeeldingskracht vandaan heeft. Ik stel die gelijk met mijn geest, die niet zonder rede componeert. Als ik mijn Franse vriend, die mijn mening wil hebben, die mening geef, waarom is hij dan beledigd? En waarom is er geen sprake van een redelijke gedachtenwisseling?

13. ⁴²Ten vijfde zegt hij: ‘Geen enkele componist is aan bepaalde toonsoorten gebonden om een bepaalde gemoedstoestand uit te drukken, aangezien men elke toonsoort door accidenties kan aanpassen.’ Ik antwoord dat ik daar al uitgebreid over heb gesproken bij het beantwoorden van de brief van de heer Boësset. En aangezien een ieder is zoals hij denkt, en zijn begeerte volgens zijn verstand heeft, voeg ik dit toe:

⁴³Als de wereld ineenstort:

wat dan?

De puinhopen treffen de onverschrokkenen.

Want men moet stand houden voor de rede, en niet voor de toevallige mening, als iemand iets probeert te weten te komen.

14. ⁴⁴Ten zesde voert hij deze repliek uit zijn schatkist aan. ‘Door de regels van de accenten (*gravis* en *acutus*) gaat de variatie in de muzikale sierlijkheid, die uit tegenbeweging voortkomt, geheel verloren.’ Ik antwoord het volgende. Verscheidenheid behaagt, ik geef het toe; maar de noodzaak gaat boven alles. Zozeer zelfs dat in de eerste plaats de uitspraak van een taal duidelijk en precies moet zijn, voordat ze kan behagen. En dat kan slechts gebeuren als de toon van de uitspraak de tekst op de juiste wijze bij de oren binnen brengt, zodat de oren de ware bekoorlijkheid ervan daaruit kunnen opnemen.

15. ⁴⁵Ten zevende voert hij dit aan. ‘Als met accenten van de woorden in de compositie rekening moet worden gehouden, zal de muzikleer ingewikkeld worden.’ Sommige moeilijke dingen zijn toch mooi, vandaar: ⁴⁶‘Doornen beschermen de rozen, bijen verbergen de honingraat.’ Het is [inderdaad] moeilijk om de intervallen bij de lettergrepen zo uit te zoeken en te rangschikken dat ze onderwijzen, bekoren en ontroeren. En dat gaat beter met het verstand dan met willekeur.

40. ‘Jugement,’ § 2.

41. ‘Jugement,’ § 3.

42. ‘Jugement,’ § 3, slot.

43. Horatius, *Carmina*, III, 3, 7-8: ‘Als de wereld ineenstort, | Treffen de puinhopen de onverschrokkenen.’

44. ‘Jugement,’ § 4.

45. ‘Jugement,’ § 5.

46. Claudianus, *Festennia dicta Honorio Augusto et Mariae* 4, 10.

16. ⁴⁷In de achtste plaats zegt hij: ‘Ban spreekt zichzelf tegen, aangezien hij bij bepaalde accenten zondigt wat betreft ritme en interval.’ Antwoord. Ik ontken mij in het ritme te hebben vergist. Dat is immers naar ons eigen oordeel en goeddunken. Welke vrijheid er is om met accidenties intervallen om te vormen, heb ik eerder in deze brief gezegd.

17. ⁴⁸In de negende plaats beschuldigt hij Ban van het gebruik van dwarsstanden bij consonanten. Ik antwoord. De oude muziek maakte veel bezwaar tegen die dwarsstanden, omdat de muziek langzaam voortschreed, en de tekst ondergeschikt was aan de muziek en zonder begrip werd uitgesproken. Maar voor de hedendaagse muziek, en met name in het Franse lied is dat bezwaar van weinig betekenis, ja bijna ongeschikt. Want als de thesaurier in zijn vierde reплик zegt dat niemand zich druk maakt over een bepaalde toonsoort om een bepaalde gemoedstoestand uit te drukken, waarom zou iemand zich dan druk maken over dwarsstanden, die veel minder belangrijk zijn dan toonsoorten? Ik wil dat de harmonische relaties ondergeschikt zijn aan de zielroerende muziek, of daardoor geheel verboden, omdat ze de kracht van de samenklank en de eigenschappen van de consonanten doorkruisen. Zoveel als in deze eeuwen de verschillende muzikale middelen zijn toegenomen, zoveel hebben die door hun volmaaktheid van de regels van de oude muziek afgenomen.

18. ⁴⁹In de tiende plaats zegt hij: ‘Ban bekijkt alleen maar losse woorden en zelfs geen gedeelten van een frase, zodat hij bij het woord «*cruelle*» een verkeerde melodie plaatst, die in het midden het hoogst zou moeten zijn.’ Ik antwoord door deze aanname te ontkennen. Wat betreft de rest zeg ik hier, dat er zelfs wreedheid in de liefde aanwezig is, waarvan mijns inziens de verheven kracht door grotere intervallen, het middelmatige gevoel door kleinere intervallen moet worden uitgedrukt. Ik wil door andere redeneringen beter worden onderwezen.

19. ⁵⁰Tenslotte eindigt de thesaurier zo: ‘Ban erkent geen gebrek in de consonantie of de harmonie van zijn compositie.’ Ik antwoord dat ik de bedreven componist een grote vrijheid toesta. Behalve dat ik liever zou willen dat de samenklanken tussen de lage en de hoge stem door de geëigende consonanten worden uitgedrukt, ben ik ook van mening ben dat de melodie van de eerste of hoogste stem moet worden gemaakt met intervallen die geëigend zijn voor de verschillende gemoedstoestanden en aangepast aan de benodigde accenten. Mijn oren vertellen me dat zo duidelijk dat ze dat slechts moeilijk anders kunnen verdragen of lijden.

Tot nu toe reageerde ik op gepaste wijze op wat de Parijse musici mij voor de voeten schenen te werpen, opdat aan u niet verborgen bleef wat u zo vurig van mij verwachtte. Maar over deze zaak moet ik toch nog meer zeggen. Ten eerste dat het nooit mijn opzet is geweest iemands persoon of kunde of werk te beoordelen, nog minder om mij met iemand te vergelijken. Ik weet immers hoeveel kwaad zo iets een leergierig iemand brengt. En zoals ⁵¹hij al zei: ⁵²‘Dat doen de dommen, die door loze roem in gang worden gezet.’

Vervolgens heb ik slechts geprobeerd de vriendschap te dienen. Want nadat de heer Mersenne mij meermalen heeft gevraagd een Frans lied op mijn manier, volgens mijn theorie, te componeren, en dat volgens de regels en de de wetten van de kunst en de wetenschap, door mij na lange studie en oefening opgesteld, eerst van een melodie te voorzien en vervolgens van een meerstemmige zetting, heb ik slechts aan zijn verzoek voldaan. Aldus heb ik het lied *Me veux-tu voir mourir* op muziek gezet en hem toegezonden. Hoor nu met welke opzet en bedoeling dat is gebeurd. Het scheen mij toe dat ik het aan een vriend verschuldigd was dat hij mijn bedoelingen goed zou begrijpen. Hij kon het echter uit de muzieknoden alléén niet begrijpen, zonder mijn opvattingen over muziek, die van de gangbare verschillen, te kennen en daartoe uitleg te hebben gehad. Omdat het hier vocale muziek betrof, heb ik eerst de accenten van de woorden besproken, waarvan de natuur ons de grondslagen leert, terwijl de gewoonte het gebruik aan alle volkeren voorschrijft. Ik heb zelfs over de accenten van de Franse taal geschreven, daarom, omdat ik de precieze uitspraak daarvan niet op een andere manier kon zien. Want hoewel ik eertijds de Franse uitspraak uit het gebruik heb geleerd, en ik uit Nicod heb begrepen dat die eerder uit lange en korte lettergrepen bestaat dan uit accenten, meende ik toch dat de kwantiteit van de lettergrepen eerder op poëzie, dat wil zeggen op verzen, betrekking heeft, terwijl de accenten de gewone

47. ‘Jugement,’ § 6.

48. ‘Jugement,’ § 7.

49. ‘Jugement,’ §§ 8-10.

50. ‘Jugement,’ § 11.

51. Cato.

52. Cato, *Disticha*, II, 16, 2.

uitspraak gelden. Ik wilde daarom dat Mersenne mijn opvattingen daardoor goed zou begrijpen, dat wil zeggen dat hij zou zien wat ik dacht over hoe een melodie aan de uitspraak van een taal zou moeten worden aangepast. Ik heb niet buiten mijn competentie de wetten van de uitspraak van een vreemde taal willen vastleggen, waarvan ik wist dat ze uit het gebruik voortkomen. En als de Fransen mijn ideeën toevallig goed begrijpen en veelvuldige proeven in deze zaak nemen, dan zullen ze in het vervolg wel iets anders over de muzikale uitspraak naar voren brengen. Maar ik zal voortaan mijn eigen maatstaf zijn. Door aan te geven waarop men bij het uitspreken van woorden moet letten, meen ik aan een vriend op diens verzoek overduidelijk te hebben uiteengezet hoe dat door de musicus moet worden gedaan, toen ik zowel de kracht van alle intervallen bij het construeren van een melodie als de uitwerking van de consonanten bij het vervaardigen van een meerstemmige zetting met een hoge en een lage stem volgens mijn overtuiging heb verklaard en onderscheiden.

En opdat aan Mersenne niets verborgen blijft omtrent de werking van beide aspecten, heb ik, wat hij voorbarig van mij verlangde, twee voorbeelden gesteld. In de eerste plaats heb ik laten zien, vrijuit en zonder opsmuk, waarin het werk van de grote Boësset van het mijne verschilt en op welke wijze het met mijn opvattingen in overeenstemmig kan worden gebracht. Vervolgens heb ik laten zien op welke wijze ik, op mijn manier en met de ondersteuning van overwegingen, dezelfde woorden op een muzikale compositie heb willen passen. Niet met de bedoeling dat iedereen zich aan mijn regels houdt en er geen enkele vrijheid meer is, maar omdat ik meende dat, door die regels in acht te nemen, de melodie en de zetting volmaakter konden zijn. Aldus maak ik geen vergelijking tussen mijn werk en dat van Boësset; ik laat alleen het verschil zien. Er is niets in zijn kunst wat ik afkeur. Want hoe kan ik een vergelijking maken en daar een oordeel aan ontleen, wanneer wij zoveel van mening verschillen met betrekking tot de principes en de elementen van de muziek? Zijn opvattingen zijn de mijne niet; daarom kan ik geen oordeel over zijn werk vellen. Maar ook zijn mijn opvattingen niet de zijne (omdat ik alleen maar mijzelf dien met deze studie en de toepassing daarvan); hoe kan hij dan mijn werk veroordelen of op enige wijze terechtwijzen? In een andere soortgelijke strijd wil ik niet deelnemen, omdat door deze woordenwisseling de waarheid van kunsten en wetenschappen eerder verduisterd dan verlicht wordt. Evenmin zal ik, als ik zou horen dat ik op mijn beurt zou hebben gewonnen, de betere zijn, of, als men zou zeggen dat ik had verloren, de mindere. Alles wat er over mij zonder goede grond wordt gezegd, zal ik als ongezegd beschouwen. De naijver van het Franse volk (zoals ik die meermalen van zekere bezoekers heb horen noemen) is zodanig, dat ze een idee op het eerste gezicht altijd afwijzen; later komen ze er door de kracht van de rede op terug. En zo heeft ieder zijn eigenaardigheden. Ieders kracht komt door zijn deugden. Maar als ik later nog eens word genood tot een gedachtenwisseling onder vrienden, zal ik hoe dan ook niet ontbreken.

Zie hier, edele Huygens, hoe gepast en vriendschappelijk ik de Fransen heb geantwoord. Ik voer redenen aan, ik geef mijn mening, ik breng de muzikaleer, die mijns inziens tot nu toe uit louter mening heeft bestaan en daardoor vervolmaakt scheen te worden, terug naar onwrikbare wetten op stevige grondslagen, waarmee zowel het verstand als het gehoor tevreden wordt gesteld, zoals ik vaak heb onderzocht. Ja, ik deel dit alles aan de vragende vrienden gewetensvol mee; maar jegens niemand heb ik een vooroordeel; ik berisp niemand, veroordeel niemand, dwing niemand, kwets niemand. Wat ik naar voren breng, dient slechts de ontwikkeling van de geest en het nut van het algemeen. Als mijn standpunt iemand niet bevalt, ben ik niet verontwaardigd; laat het verworpen worden en laat het daarbij blijven. En als zij mij iets euvel duiden, mij scheldwoorden en berispingen doen toekomen in plaats van redeneringen, dan draag ik dat lijdzaam, maar ik zal mij er niet door laten afhouden van mijn verdere studies. Als mijn werk de Fransen mishaagt; als zij de voorkeur geven aan hun eigen mening; als zij mijn overwegingen niet aanhangen; als zij niet de proef van mijn ideeën willen nemen; als ze liever bij hun eigen mening blijven; als zij besluiten dat elke wijsheid, hoe dan ook, waar dan ook, waardoor dan ook, gereed gemaakt en gebruikt bij het spreken, schrijven, componeren en zingen, buiten de regels om en willekeurig is toegestaan (zoeer dat de wens voor de rede gaat); het zij zo. Ik geef er niet om en wijk daarvoor gemakkelijk.

Ik blijf erbij dat ik weet hoe gebrekkig mijn toerusting is. Als zij later nog willen discussiëren met mij over mijn muzikale overwegingen, dan sla ik dat niet af, als het gebeurt op grond van redenen. Ik wil op eervolle wijze steeds over alles tesamen en alles afzonderlijk spreken. Want al verschillen wij van mening, kwaadspreken lijkt mij niet geoorloofd en dat wil ik ook niet. Ik wil liever worden overtuigd dan zelf overtuigen, liever worden onderwezen dan zelf onderwijzen. Het laatste is immers moeilijk en hard, het eerste

gemakkelijk en gewoon. Om echter opnieuw een aangrijpingspunt in deze zaak te verschaffen, vraag ik de Fransen vriendelijk of zij (met uitsluiting van de Franse taal waarin ze zoveel vrijheid nemen) van de andere talen hetzelfde vinden? Zouden zij mijn overwegingen over de muziek zelfs niet willen toepassen op het Latijn, zodat het accent, door de Ouden zo degelijk ingeprent, op willekeurige wijze wordt veronachtzaamd en bij het zingen wordt vervormd? Zo vriendschappelijk en oprecht als ik dat vraag, zo vriendschappelijk en oprecht verwacht ik het antwoord, als het even kan met redenen omkleed.

Verder is het uw goedheid, waarde Huygens, edele vriend, om telkens om mijnentwille lastig te worden gevallen, en telkens mijn gezang tot het einde te moeten aanhoren, ofschoon u steeds verzekert dat u nog niet walgt van dit alles en wenst er nog meer over te weten te komen. U heeft mij, u weet het, in uw macht, en ik sta tot uw beschikking. Want ik verheug mij nog meer wanneer mijn studies, gewijd aan het nut van het algemeen, door geleerde mannen worden gewaardeerd. Ik zal u de beloofde beschouwingen over de muzikleer, al eerder opgesteld en sinds enkele dagen in de praktijk gebracht, alsmede de andere zaken die u van mij hebt verlangd, bij eerste gelegenheid toesturen. Gegroet, en zet, met Gods hulp, de gelukkige voortekenen van het nieuwe jaar nog vele jaren voort. Haarlem, 12 januari 1641.

JOAN ALBERT BAN (HAARLEM)
AAN [CONSTANTIJN HUYGENS (DEN HAAG)]
13 JANUARI 1641
2607

Vervolg op Bans brief van 12 januari 1640 (2606A).

Samenvatting: Ban zendt de resterende stukken van de Fransen (Mersennes brieven van 3 november 1640 (2564), met het 'Examen,' en van 14 november 1640 (2573A)) terug, met zijn brief aan Huygens van de vorige dag (2606A) en zijn brief aan Mersenne van 13 januari (Jonckbloet 1882, [Ban] nr. 16, pp. CVIII-CXII; Waard 10, nr. 961, pp. 400-404). In deze twee brieven reageert hij op Boëssets brief van 15 november 1640 (2575A) en het 'Jugement d'un Trésorier-Général'.

Bijlagen: Ban aan Mersenne, 13 januari 1641 (Jonckbloet 1882, [Ban] nr. 16, pp. CVIII-CXII; Waard 10, nr. 961, pp. 400-404); Mersenne aan Huygens, 3 november 1640 (2564); Mersenne aan Huygens, 14 november 1640 (2573A).

Met Bans brief van 12 januari 1640 (2606A) aan Pieter Post meegegeven en door Huygens op 16 januari 1641 uit diens handen ontvangen. Huygens beantwoordde beide brieven nog dezelfde dag (2611).

Primaire bron: Leiden, Univ. Bibl., Cod. Hug. 37: brief (enkelvel, 22x33cm, a | -; autograaf).

Vroegere uitgaven: Jonckbloet 1882, [Ban] nr. 15, p. CVIII: onvolledig (<Chartas illas Gallicas ... ut tædium deniclem>, <simulque librum ... datâ opportunitate transmittito>).

— Worp 3, nr. 2607, p. 132: samenvatting.

— Waard 10, nr. 962, p. 405: onvolledig (<Chartas illas Gallicas ... ut tædium deniclem>, <simulque librum ... datâ opportunitate transmittito>).

— Rasch 2007, nr. 2607, pp. 473-475: volledig, met Nederlandse vertaling.

Namen: Antoine Boësset; Jacob van der Burgh; Jacques de Gouy; Marin Mersenne; Antoine Parran.

Plaats: Parijs.

Titels: *Me veux-tu voir mourir* (Ban 1640); *Me veux-tu voir mourir* (Boësset 1639); *Me veux-tu voir mourir* (Gouy 1640); *Traité de la musique théorique et pratique* (Parran 1639); 'Jugement d'un Trésorier-Général' (Gouy 1640).

Glossarium: aër (lied); diapason (oktaaf); gradatim (stapsgewijs); intervallum (interval); modulatio (muziekstuk); musicus (musicus); musurgus (muziektheoreticus); schala (notenbalk); vox (stem).

Transcriptie

Ecce responsionem meam, vir nobilissime, ad Boësseti epistolam et censuram Thesaurarii Generalis, quos malui superare ratione et modestiâ quam ambitione et audaciâ. Tu judica an satisfecerem garrulitati eorum, et transmittite ad Mersennum proxenetam, additâ epistolâ singulari ad eundem à me datâ, quam apertam mitto ut eam prius legas, deinde clausam transmittas. Eidem velim seriò inculces, ut quod proposuit primâ oportunitate faciat; nimirum meam, et Boësseti, et Gouy modulationem aëris Gallici (*Me veux-tu voir mourir, etc.*) ad musicos excellentiores Romæ, apud imperatorem, reges, atque principes agentes transmittat, eorumque censuras petat. Idque instantèr meis verbis urgeto.

Chartas illas Gallicas, quarum satietas me tenet, remitto. Et nisi Galli rationibus deinceps mecum agent, ego eos contemnam, ut tædium declinem. Ea porro, quæ à me volebas, primâ oportunitate destinabo. Hæc scena prius absolvenda erat, quæ remoram seriis meis studiis dedit. Nam ante paucos dies, cum diagramma constitutionum seu specierum diapason gradatim in schalis delineatum (cujus exemplum nuper per Vanderburgium transmisi) accuratius examinarem, repperi methodum (quam jam paro) continentem singulorum intervallorum species, tum intentione, tum remissione vocis, gradatim in schalis singulis exhibitas, quarum contraria potestas est ob motum contrarium. Ex istâ tabulâ methodicâ, quilibet verba ac prononciationem intelligens, statim poterit componere, et quodvis intervallum cum suâ speciali potestate delectandi atque movendi seligere. Nihil est quod te latebit: nam quotquot voles trihoria diesque colloquiis musicis tecum impendam. Noli tamen amplius de iis rebus dubitare, quas nuper movebas, nam, ut vides, Boëssetus omnesque alii periti musurgi eas luce meridianâ clariores habent. Sed quid de meis responsionibus

censeas, non perfunctoriè significa. Simulque librum Patris Paran Jesuitæ de praxi musicâ, impressum Parisiis, tibi à Mersenne antehac destinatum (videndum eum vult Mersennus) datâ oportunitate transmittite. Vale. Harlemi, XIII Januarii MDCXLI.

Tuus servus
Jo. Alb. Bannius, 1641.

Vertaling

Ziehier mijn antwoord, edele heer, op de brief van [Antoine] Boësset en het ‘Jugement’ van een ¹thesaurier-generaal, die ik liever wil overtuigen door rede en bescheidenheid dan door bluf en brutaliteit. Oordeel zelf of ik hun geklets voldoende heb weerlegd en breng dat over aan Mersenne, de vertegenwoordiger, met bijgaande ²brief, door mij aan hem geschreven, maar die ik open heb gelaten opdat u die eerst leest en vervolgens gesloten doorstuurt. Ik zou willen dat u hem serieus voorhoudt dat hij bij eerste gelegenheid doet wat hij heeft beloofd, namelijk dat hij mijn compositie van het Franse lied *Me veux-tu voir mourir* en die van Boësset en [Jacques de] Gouy aan de beste musici te Rome, bij de keizer, de koningen en regerende vorsten doorstuurt, en hun oordeel vraagt. U moet daar ogenblikkelijk uit mijn naam op aandringen.

De Franse ³stukken, waar ik nu meer dan genoeg van heb, stuur ik terug. En als de Fransen niet op redelijke wijze met mij omgaan, zal ik ze minachten en niet ingaan op hun gezeur. Maar wat u van mij verlangt zal ik bij eerste gelegenheid sturen. Deze kwestie, die voor zoveel oponthoud in mijn serieuze studie heeft gezorgd, moest al lang zijn afgehandeld. Want enkele dagen geleden, toen ik een ⁴schema van de samenstellingen en soorten van het octaaf, stapsgewijs in toonladders getekend (waarvan ik een exemplaar onlangs via de [de heer Jacob] van der Burgh [aan u] heb gezonden), wat nauwkeuriger bestudeerde, heb ik een systeem gevonden (dat ik nu uitwerk) dat alle afzonderlijke soorten van intervallen bevat, zowel stijgend als dalend, stapsgewijs op notenbalken weergegeven, waarvan de werking tegengesteld is door de tegenbeweging. Iedereen die de woorden en hun uitspraak begrijpt, kan meteen componeren en het interval uitkiezen met het speciale vermogen om te behagen en te bewegen. Niets zal u verborgen blijven, want zo dikwijls als u wilt sta ik dagdelen en dagen ter beschikking voor muzikale gesprekken. Ik wil niet dat er bij u nog enige twijfel overblijft over wat u onlangs in gang zette, want, zoals u ziet, Boësset en alle andere bekwame componisten hebben hun voortreffelijkheden in helder licht gesteld. Maar laat mij ondubbelzinnig weten wat u van mijn antwoorden vindt. Ook moet u bij gelegenheid het ⁵boek van de Jezuïet pater [Antoine] Parran over de muzikale praktijk, te Parijs gedrukt, en door Mersenne aan u toegezonden (Mersenne wil dat ik het zie), doorsturen. Gegroet. Haarlem, 13 januari 1641.

Uw dienaar
Joan Albert Ban, 1641.

-
1. Jacques de Gouy.
 2. Ban aan Mersenne, 13 januari 1641 (2607A).
 3. Mersenne aan Huygens, 3 november 1640 (2564) en 14 november 1640 (2573A).
 4. Huygens stuurde dit schema door aan Mersenne, zoals blijkt uit zijn brief aan Boësset van 19 januari 1641 (2614).
 5. Antoine Parran, *Traité de la musique théorique et pratique* (Parijs 1639).
-

JOAN ALBERT BAN (HAARLEM)
AAN MARIN MERSENNE [PARIJS]
13 JANUARI 1641
2607A

Samenvatting: Ban beklagt zich dat Mersenne en de andere Fransen zijn ideeën niet goed hebben begrepen. Hij laakt de vrijheden die zij zich onder meer wat betreft de accenten veroorloven: zonder regels kan er geen kunst zijn. Hij heeft niemand willen aftroeven en is alleen maar op een verzoek van Mersenne ingegaan om *Me veux-tu voir mourir* op muziek te zetten en vervolgens zijn compositietechniek toe te lichten. Boëssets bewerking waardeert hij vanwege de levendigheid, die van Jacques de Gouy vanwege de uitwerking.

Door Huygens op 16 januari uit handen van Pieter Post ontvangen. Huygens stuurde de brief, vermoedelijk op 19 januari 1641, door naar Mersenne. Met Bans brief van 3 maart 1641 (2660A) ontving hij het nu nog bewaarde afschrift.

Primaire bron: Leiden, Univ. Bibl., Cod. Bibl. Publ. Lat. 2212: afschrift (fols. [7r-8v] van katern van 5 dubbelvellen [fols.14-23], gefolieerd fols. 20r-21v; 21x32cm; apograaf).

Vroegere uitgaven: Jonckbloet 1882, [Ban] nr. 16, pp. CVIII-CXII: volledig.
— Waard 10, nr. 961, pp. 400-404: volledig.

Namen: Aristides Quintilianus; Antoine Boësset; Giovanni Battista Doni; Jacques de Gouy; Constantijn Huygens; Anna Maria van Schurman.

Plaats: Italië; Rome.

Titels: *Me veux-tu voir mourir* (Ban 1640); *Me veux-tu voir mourir* (Boësset 1639); *Me veux-tu voir mourir* (Gouy 1640).

Glossarium: aër (lied); concentus (samenklank; meerstemmige zetting); intervallum (interval); minuratio (versieringsnoot); modulatio (muziekstuk); musica flexanima (zielroerende muziek); musurgia (muziekleer).

Transcriptie

Jo. Alb. Bannius suo Marino Mersenne salutem plurimam dixit.

Quantum ex omnibus vestris scriptis animadvertere valeo, nemo vestrum mentem meam penetrat, nedum assequitur. Sed quorsum ego hactenus dissero de meis studiis, aut disseram deinceps, si amicissima veritas nobis scopus non erit, mediaque indagandi non ratiocinationes sed cavillationes potius, verbave ac voces erunt? Utilius enim tempus istud honestioribus excellentioribusque studiis impendam, quod sine fructu tali modo, imo cum noxâ infeliciter perderem. Mirabar cum tales censuras audirem, quæ nullam solidam rationem meis fundamentis opponunt, sed τὰ πάρεργα potius. Nam si linguæ Gallicæ privilegium sit habere arbitrium pronuntiationis tonum; si verba aëris Gallici alio affectu interpretatus sim et in iis minas ac perturbationes amabiles aestimaverim; si idcirco ex mente vestra in ¹seligendo circulo erraverim, aliaque eo pertinentia commiserim, facilis erat responsio: Bannius mentem authoris non rectè intellexit. Facilis etiam erat erroris mei correctio: Bannius enim cedit auctori mentem suam, cupitque melius doceri.

Verum cum accentum omni cujuscunque linguæ pronuntiationi signum distinctivum à natura inditum usuque formatum propono (exempla esto Gallica lingua); cum media pronuntiationis musicæ esse intervalla et numeros musicos assero; cum intervallorum singulorum potestatem ex meâ saltem opinione non sine rationibus declaro; item cum naturam virtutemque consonantiarum per ²rationes ... ³replcantur, sed acerba quædam verba tantum redduntur. Cum insuper ostendo quomodo ego modulationem concentumque construo, non ut quempiam contemnam aut dijudicem, sed ut in utroque diagrammate mentem meam tibi liberaliter et

1. <deligendo>. Jonckbloet, Waard: <deligendo>.

2. Jonckbloet: <ratione>.

3. In de tekst staat hier een invoegteken. Er is evenwel geen in te voegen tekstgedeelte aanwezig.

amicissimè declarem, ecce omnia responsa indignationum convitiorumque plenissima sunt, nulla ratio mihi ratiocinanti replicatur.

Hæc omnia, vir amicissime, præpedire potueras, si mentis meæ candorem, jam tot annis literisque intimatum, aliis detexisses. Nec enim ut ego Boëssetum superarem aut confunderem, aut aliquem irritarem, aliquid composui aut scripsi, sed in tui gratiam, cum à me sententiam meam postulares. Præscripsisti mihi censuram vestratum de musica meâ; eamque non placuisse audivi, et benignè accepi. Quam | 20v | parum verò nostratibus musicis, viris profectò non inferioris ⁴notæ aut ingenii (quippe qui mediam ætatem in Italia et Romæ, in aulis Cæsaris aliorumque principum rem musicam tractantes exegerunt), placeat modulatio vestra ad me transmissa, ego etiam hactenus silui. Cur? Nisi quia rationibus, quam opinionibus agere malebam. Ideoque omnes, pro meâ sententiâ vestratibus opponere aliquid volentes, studiosè repressi. Te verò minimè assequi meos conceptus, multò minus penetrare mentis meæ sententiam, vel ex eo intellexi, quod examen meum, ex epistolâ ad Scurmannam, in vernaculam vestram (Boëssetto communicatum) parum appositè transtuleris. Quem defectum ex eo etiam oriri suspicor, quod praxeos atque musurgiæ non usque adeo peritus videaris, prout etiam tuæ rationes quas replicas (liceat id modestè insinuare) satis indicant. Forte etiam ideo Boëssetus paulò amplius efferbuit. Scurmannæ verò, nisi tu per Hugenum petisses, nec diagrammata, nec epistolam destinassem. In tui gratiam hæc omnia facta sunt, vir amicissime, ideoque amico apud amicum hæc dissimulanda non erant, quæ jam insinuavi. Cæterum quanti ego faciam Boëssetum ex epistolâ ad Hugenum nuper datâ intelliges; adeoque ut gaudeam illum mihi in multis consentientem. Et gauderem magis si rationibus solidis rem musicam tractarem; maturior enim tum foret veritatis fructus qui nunc eheu nimis crudus æstimatur. Tibi vero meipsum facile, meaque omnia credo, quin et amicitiam tecum colere usquequaque volo. Zelus enim tuus, quoad promovenda scientiarum artiumque studia æstuas, te mihi singulariter obstringit. Quantumque tu me meaque studia plus amas, tantum ego tibi magis debeo.

Venio itaque ad epistolam tuam mihi singulariter destinatam, in quâ quædam mihi offers, quædam vero à me postulas. Aristidem Quintilianum offers, itemque Doni librum. Illum videre cupio ob antiquitatem scriptoris, licet ex te satis intelligam mihi parum utilitatis allaturum. Hunc verò videre et legere debeo, ut illi solidè respondeam; quippe epistolam ad eum plenam mysteriorum musicorum meditor. Quæ à me ⁵petis, præstabo lubentissimè: diagrammata musicæ flexanimæ transmittam, imo et musicam Scurmannæ destinatam. Sed quod à me iudicium petis de opere Gouy, qui sibi omne punctum arrogat, num præstare audebo? Nimium facile | 21r | incalescunt Galli, quandoque etiam noxiè æstuant. Audebo tamen vel te urgente, et sincerè dicam citra læsionem personæ aut nominis, cujus ego primam ex te notitiam accepi.

Difficile, imo impossibile æstimo, sententiam de re aliquâ ex solo sensu sine ratione comite dicere. Nisi enim quis ratiocinetur, quomodo iudicabit? Et nisi quis rationem sensuum ⁶experimento adjungat, quomodo sensuum errores atque fallacias à veritate discernet? Si itaque res musica ejusque iudicium solo sensu, absque ratione post iudicante, ex quorundam opinione absolvatur, quomodo opus illud artificiosum æstimabitur? Nam ars rem ex rectâ ratione facere dicitur, quam scientia et speculatio præscribit. Denique si in arte omnia libera esse dicuntur, jam ars non erit. Et si qui audientes rem novam, quam alii demonstrabilem asserunt eandem prætextu libertatis vendicandæ, rideant priusquam intelligant, seipsos fallunt. Quomodo ergo Gouy aliarum linguarum necessariam ex accentu prononciationem ridere audet, præcipuè si eas non calleat, aut, si calleat, rationes non allegat? Idque eo fuco etiam colorare præsumit, quia musica libertas ei potius augenda, quam minuenda videtur. An non advertit, quod antea dixi, sibi adversari: si enim res libera est, ars non erit? Imo et artis regulæ à ratione præscribuntur, quisque ergo in praxi rationibus non dirigitur, nihil ex arte agere jure dicitur. Num linguarum prononciatio, vel musica modulatio aut concentus sine arte sunt? Ego verò sine ratione nihil iudicare valeo. Rationesque ex principiis diductas habeo, et ex iisdem regulas sancitas, etiam usque ad unius notulæ minuritionem faciendam. Nisi enim in musicis rerum proportio sit, ex proportionem excessus, ab excessu differentia, ex differentiâ varietas, ex varietate delectatio, nihil certi nec solidi fiet. Ex his omnibus porrò ratio, necessarias regulas statuens, arbitrariam temerariis libertatem proscrispsit. Et nisi Gouy suæ artis rationes afferre possit, meritò negligendus erit.

4. <motæ>.

5. <patris>.

6. <experiments>.

Sed quo abeo amicè, cum tu censuram meam præstolaris, non longè à regia via declinavi; quin eidem insisto à ratione non declinaturus. Absint odia ex censurâ meâ, vel ex comparatione amborum musicorum - Boësseti et Gouy - forte oriundâ! Dicam quod sentio. Utcunque vestrates illa verba explicent (*Me veux-tu voir mourir etc.*) nihil moror; conceptus tamen musicus et stylus attendendi sunt. | 21v | Itaque si sola cantionis vel aëris hilaritas attendenda est, Boëssetus præstare videtur. Si vero energia modulationis spectanda est, Gouy superat meo iudicio, mihi que magis accedit. Sic ego de illius opere censeo, licet ille aliter de meo (quod boni consulo) iudicet. Quæ autem ad conceptum musicum et stylum requirantur, vestratibus perpendenda relinquo. Hoc autem tibi sanctè assevero, si meos conceptus musicos, stylo formatos, à nostratibus quos ego instruxi decantatos, coram audires, forte (et nullus dubito) mihi consentires, et rationes meas magis penetrares, adeoque iisdem acquiesceres. Vale, vir amicissime, et me constanter ama. Harlemi, XIII Januarii MDCXLI.

Vertaling

Joan Albert Ban groet [pater] Marin Mersenne.

Voorzover de geschriften van de uwen dat laten zien, dringt niemand van de uwen tot mijn gedachtengang door, laat staan dat hij die begrijpt. Maar tot welk doel heb ik tot nu toe over mijn studies gesproken en zal ik er nog meer over spreken, als niet de geliefde waarheid ons doel was en niet redeneringen het middel waren om problemen op te lossen in plaats van muggezifterijen en [loze] woorden? Ik zou immers mijn tijd beter kunnen besteden aan studies van een hoger niveau, welke tijd ik anders zonder enig resultaat, ja zelfs tot schade zou verspillen. Ik verwonderde mij toen ik die beoordelingen doornam, waarin geen enkele valide redenering tegenover mijn grondbeginselen geplaatst wordt, maar eerder ¹bijzaken.¹ Want als de Franse taal het voorrecht heeft van de willekeurige toon in de uitspraak; als ik de woorden van de Franse air verkeerd heb geïnterpreteerd en er bedreiging en een verstoorde liefdesverhouding in heb gezien; als ik daarom uws inziens de verkeerde toonsoort heb gekozen; en andere daarmee verbonden zaken verkeerd heb gedaan; dan was het antwoord eenvoudig, Ban heeft de bedoelingen van de tekstdichter niet goed begrepen. Eenvoudig was dan ook de verbetering van mijn dwalen: Ban aanvaardt de bedoelingen van de tekstdichter en wenst beter van dit alles op de hoogte te worden gebracht.

Maar wanneer ik naar voren breng dat het accent voor de uitspraak van elke taal een middel tot onderscheiding is, door de natuur gegeven en door het gebruik gevormd (de Franse taal moet daarvan een voorbeeld zijn); wanneer ik stel dat muzikale intervallen en muzikaal ritme de middelen van de muzikale uitspraak zijn; wanneer ik de uitwerking van de afzonderlijke intervallen volgens mijn opvatting niet zonder grond uitleg; en wanneer ik de natuur en de kracht van de consonanten met bewijsvoering [toon; dan wordt dat alles niet serieus] beantwoord, maar slechts met zekere bittere bewoordingen. Wanneer ik bovendien laat zien hoe ik mijn compositie heb vervaardigd, niet om wie dan ook te veroordelen of te beoordelen, maar om mijn bedoelingen in de twee voorbeelden duidelijk en vrijuit te laten zien, dan zijn alle antwoorden weer vol van verontwaardiging en verwijt, en wordt er geen enkele redelijke overweging ten antwoord gegeven aan mij, die alles altijd redelijk overweegt.

Dit alles, edele heer, had u kunnen voorkomen, als u de oprechtheid van mijn opvattingen, die u al zoveel jaren door brieven bekend is, aan anderen had meegedeeld. Ik heb immers niet iets gecomponeerd of geschreven om [Antoine] Boësset de loef af te steken of hem in verwarring te brengen, of iemand te prikkelen, maar alleen om uwentwille, toen u van mij mijn opvattingen wilde weten. U hebt mij de beoordelingen door de uwen van mijn muziek voorgelegd, en ik heb begrepen dat die [mijn muziek] u niet is bevallen, en ik heb dat in rust geaccepteerd. Hoe weinig echter de compositie die u aan mij hebt opgestuurd gewaardeerd wordt door de musici alhier, bekwame mensen van niet geringe naam en capaciteit (daar zij immers sinds de Middeleeuwen zich ophouden in Italië en Rome, aan de hoven van de keizer en van andere vorsten en zich daar met de muziek bezighouden), daarover heb ik tot nu toe gezwegen. Waarom? Alleen omdat ik mij liever baseerde op goede redeneringen dan op louter meningen. Daarom heb ik allen, die iets te mijnen gunste tegenover de uwen wilden plaatsen, zorgvuldig weggehouden. Dat u echter van mijn ideeën slechts heel weinig hebt begrepen, en nog veel minder tot mijn opvattingen bent doorgedrongen, heb ik ook daaruit opgemaakt dat

u mijn beoordelingen, naar de ⁷brief aan [mejuffrouw Anna Maria van] Schurman, op weinig treffende wijze in uw eigen ⁸taal hebt overgezet (om deze aan Boësset te kunnen doorgeven). Ik vermoed dat deze tekortkoming daaruit voortkomt dat u niet voldoende vaardig in de muzikleer en -praktijk lijkt te zijn, zoals ook de overwegingen waarmee u antwoordt (als u mij toestaat) voldoende aantonen. Boësset heeft zich daarom nog iets meer opgewonden. Maar ik zou noch de brief, noch de muziekvoorbeelden aan [Anna Maria van] Schurman hebben opgestuurd, als u er niet, via [de heer Constantijn] Huygens, om had gevraagd. Dit alles is om uwentwille geschied, edele heer, en daarom mocht door een vriend voor een vriend niet dat verborgen blijven, wat ik naar voren heb gebracht. Verder, hoe hoog ik Boësset acht zult u begrijpen uit mijn laatste ⁹brief aan [de heer] Huygens; ook hoe ik mij verheug dat hij het in veel opzichten met mij eens is. En ik zou mij nog meer verheugen als wij met gefundeerde redeneringen muzikale zaken met elkaar zouden bespreken; de vrucht der waarheid, die ik nu nog zeer onvolgroeid acht, zou dan rijper zijn. Ik heb echter mijzelf en alles wat ik doe, aan u toevertrouwd, omdat ik immers voortdurend de vriendschap tussen u en mij wil koesteren. De ijver waarmee u de kunsten en wetenschappen vooruithelpt, bindt u in het bijzonder aan mij. En naarmate u mij en mijn werk meer steunt, zal ik des te meer ook u verplicht zijn.

Ik kom nu op de ¹⁰brief die u speciaal aan mij hebt gericht, waarin u mij iets aanbiedt en iets van mij verlangt. U biedt het boek van Aristides Quintilianus aan, alsmede dat van [Giovanni Battista] Doni. Het eerstgenoemde wil ik graag zien vanwege de ouderdom van de schrijver, al maak ik uit uw woorden op dat het mij nauwelijks van nut zal zijn. Het laatstgenoemde moet ik echter zien en lezen om hem gegrond te kunnen antwoorden; ik heb immers een brief aan hem over de geheimen van de muziek in gedachten. Wat u van mij vraagt, doe ik gaarne, namelijk de voorbeelden van de zielroerende muziek opsturen, en ook de muziek die ik aan [Anna Maria van] Schurman heb gestuurd. Maar dat u mij een oordeel vraagt over het werk van [de heer Jacques de] Gouy, die zich alle bijval [bij voorbaat] toeëigent; daar kan ik mij toch niet aan wagen? Te gemakkelijk ontsteken de Fransen in woede, wanneer zij iets meemaken dat hun niet welgevallig is. Als u aandringt zal ik het wel doen, en zal ik eerlijk mijn mening geven zonder de naam of persoon te kwetsen van iemand [Boësset] die ik via u heb leren kennen.

Moelijk, ja onmogelijk vind ik het een mening te formuleren over iets wat alleen op het gevoel zonder bijkomende reden is gemaakt. Als iemand geen systeem gebruikt, hoe zal men dan een oordeel uitspreken? En als iemand aan de ervaring van de zintuigen niet de rede toevoegt, hoe zal men dan een onderscheid maken tussen de vergissingen van de zintuigen en de waarheid? Als de muziek en het oordeel erover puur op het gevoel, zonder toetsing van de rede op bepaalde willekeurige ideeën berusten, hoe kan zo'n werk als kunstig beschouwd worden? Want kunst is iets dat volgens de juiste grondslag is gemaakt, die de wetenschap en het denken voorschrijven. Als gezegd wordt dat in de kunst alles is toegestaan, zal er van kunst geen sprake zijn. En als diegenen die iets nieuws horen, waarvan anderen beweren dat datzelfde verdedigbaar is onder het voorwendsel dat de vrijheid moet worden gehandhaafd, eerder lachen dan het begrijpen, dan houden ze zichzelf voor de gek. Hoe durft [Jacques de] Gouy te lachen met betrekking tot de volgens het accent noodzakelijke uitspraak van andere talen, vooral wanneer hij die talen niet kent, of, als hij ze kent, de wetmatigheden niet nakomt? En hij voegt daaraan nog meer smetten toe, aangezien voor hem de muzikale vrijheid eerder vergroot dan verkleind mag worden. Ziet hij dan niet, wat ik al eerder heb gezegd, dat hij tegen zichzelf is: als het immers een vrije zaak is, kan het geen kunst zijn? De regels van de kunst worden door de rede voorgeschreven, en wie in de praktijk [van de kunst] niet door de rede wordt geleid, kan niet met recht beschouwd worden iets volgens de regels van de kunst te hebben ondernomen. De uitspraak van talen en de muzikale compositie en zetting kunnen toch niet zonder kunstigheid zijn? Zonder de rede kan ik echter niets beoordelen. Ik heb redenen, uit de grondslagen afgeleid, en de vaste regels dááruit, waarmee zelfs uiteindelijk de versiering van de afzonderlijke noten wordt gemaakt. Immers, als niet in de muziek alles in verhouding is, en uit de [juiste] verhouding het overschot voortkomt, en uit het overschot de verschillen, en uit de verschillen de afwisseling,

7. Ban aan Schurman, 20 augustus 1640 (2495A).

8. 'Examen du Sieur Bannius'

9. Hoewel dit niet zijn laatste brief aan Huygens is, bedoelt Ban hier waarschijnlijk zijn brief aan Huygens van 12 januari 1641 (2606A).

10. Mersenne aan Ban, juni/juli 1640 (verloren)?

en uit de afwisseling het bekoren, dan zou er niets zeker en vast zijn. En volgens dit alles heeft vervolgens de rede, die de noodzakelijke regels vaststelt, de willekeurige vrijheid aan de stoutmoedigen verbeurd verklaard. Als aldus De Gouy niet de beweegredenen achter zijn kunst onthult, kan hij met recht worden genegeerd.

Maar waarheen ik in vriendschap ga, toen u mijn oordeel vroeg, ben ik niet ver van de koninklijke weg afgeweken; ik betreed die weg om van de redelijkheid niet te zullen wijken. In mijn beoordeling moge geen haatdragendheid schuilgaan, noch in de vergelijking van de twee musici, Boësset en [Jacques de] Gouy, zo toevallig ontstaan! Ik zeg wat ik denk. Ik geef niet om de manier waarop de uwen die woorden *Me veux-tu voir mourir* uitleggen; het gaat om de muzikale idee en de stijl. Als het alleen gaat om de levendigheid van het gezang of air, dan lijkt Boësset het best geslaagd. Maar als ook de uitwerking van de compositie in acht moet worden genomen, dan is mijns inziens De Gouy de betere en heeft hij mij meer aangesproken. Dat vind ik van zijn werk, al moge hij zich anders over mij (wat ik voor lief neem) uitlaten. Wat echter vereist is voor een goede muzikale idee en stijl, daar moeten de uwen nog eens goed over nadenken. Ik kan u plechtig verzekeren dat u, als u hier eens zou komen luisteren naar mijn composities, volgens mijn stijl gemaakt en uitgevoerd door de mensen van hier, die ik zelf heb geoefend, het zeker en zonder twijfel met mij eens zou zijn en mijn redenering beter zou begrijpen, en er zelfs in zou berusten. Gegroet, edele heer, en denk steeds aan mij. Haarlem, 13 januari 1641.

CONSTANTIJN HUYGENS [DEN HAAG]
AAN JOAN ALBERT BAN [HAARLEM]
16 JANUARI 1641
2611

Antwoord op Bans brieven van 12 en 13 januari 1641 (**2606A**, **2607**).

Samenvatting: Volgens Huygens heeft Ban zich door de verwijten van de Franse musici van de juiste weg af laten brengen. De aard van het verweer van de Fransen geeft slechts aanleiding tot nutteloze woordenwisselingen. Huygens bespreekt hoe Mersenne zich voorstelt de beide versies van de air *Me veux-tu voir mourir* rond te sturen langs de Europese hoven. Met de standpunten der beide partijen is Huygens het maar gedeeltelijk eens. Hij heeft echter geen zin een en ander precies aan te geven.

Bijlage: herziene versie van het ‘Jugement d’un Trésorier-Général’.

Door Ban beantwoord op 18 januari 1641 (**2613**).

Primaire bronnen: Den Haag, Kon. Bibl., Hs. KA XLIV, nr. 295, fol. 363rv: ontwerp (autograaf).

— Den Haag, Kon. Bibl., Hs. KA XLV, nr. 295, fols. 102v-103v: later afschrift naar ontwerp (Constantijn [V] Huygens).

Vroegere uitgaven: Worp 3, nr. 2611, pp. 133-134: volledig.

— Waard 10, nr. 965, pp. 411-413: onvolledig (<Ternas mihi epistolas ... nihil nunc attingo>, <Ecquid porrò ... Lunæ diem expecto>).

— Rasch 2007, nr. 2611, pp. 475-479: volledig, met Nederlandse vertaling.

Namen: Antoine Boësset; Jacques de Gouy; Marin Mersenne; Pieter Post.

Titels: *Me veux-tu voir mourir* (Ban 1640); *Me veux-tu voir mourir* (Boësset 1639); ‘Jugement d’un ‘Trésorier-Général’ [herzien] (Gouy 1641).

Glossarium: musica (muziek); musicus (musicus).

Transcriptie

Bannio.

¹16 Januarii 1641.

Ternas mihi epistolas tuas, Banni amplissime atque amicissime, cum cæteris Gallorum scriptis hodiè Postius tradidit. Id si heri vel ante noctis, ut quidam locutus est, meridiem accidisset, jam unâ operâ cum nonnullis meis per tabellarium hebdomadalem in Galliam avolassent. At septimanæ leve dispendium erit, circa rem neque ad animæ neque ad Reipublicæ salutem magnopere spectantem. Ego hoc potissimum doleo atque indignor promptiores illos, multò quam par est, atque à scopo controversiæ, ut ab humanitate literarum longè | 103r | alienissimos Gallorum impetus ansam tibi quoque præbuisse à viâ diflectendi, bonasque horas, si quidem candidè sic ²loquenti ignoscis, malè collocandi. Deinde, quod linguæ suæ ³ineptissima et mihi quidem hactenus ignota mysteria cum fastu ⁴καὶ μετὰ κενωτάτης φαντασίας venditantes, alteram sic quoque inutilis ⁵operæ causam dederint, præfantemque te multa ac diluentem, quibus commodè caruissemus, grandium epistolarum authorem esse coëgerint, qui, quod facis ubi ad rem ventum est, compendiò refutare poteras singula refragantium argumenta. Si me audis, amice, missa hæc in posterum facturus es, atque ad logicas argumentationes, ut ⁶cœpisti, invitaturus protervos rethores, facundiâ quidem suâ hactenus perperam abutentes.

1. KA XLV: datering ontbreekt.

2. KA XLV: <loquaci>, Worp, Waard: <loquendi>.

3. KA XLV: <ineptissimo>.

4. Handelingen 25, 23: ‘Τῆ ὄν ἐπαύριον ἐλθόντος τοῦ Ἀγρίππα καὶ τῆς Βερνίκυς μετὰ πολλῆς φαντασίας ...’ Zie Ban aan Huygens, 12 januari 1641 (**2606A**).

5. KA XLV: <rei>.

6. KA XLV: <cœpisti>.

Ecce tamen Thesaurarii tui, quam refutas, epistolam, secundis, ut videtur, curis emendatiorem ⁷atque ampliorem eoque nomine denuò mihi commendatam, si forte, priusquam de hâc molestâ tabulâ manum tollas, ad ea quæ passim addita vel interpolata invenies ultra quid reponendum censeas. Poteras et hanc ante biduum habuisse; sed cum ex Postio, quem accersiveram, intelligere destinassem, ecquid omninò ad Gallos rescripturus esses, unus hic et alter dies inter moram effluxit. | 363v |

Quod mones denique, ut negotium transmittendarum cantionum vestrarum ad præcipuos Principum Christianorum musicos apud Mersennum promoveam, frustra laboras. Idem enim recentissimis ille literis à me flagitat penes te ut procurem, hac conditione ut eodem in folio atque ex adverso invicem sibi singulæ cantiones cum bassis et quidem mediis, si visum est, partibus exactè describantur, musicis illis hoc apparatu exhibendæ, rogante singulos Mersenno utriusque authoris nomine, ut quam alteri prævalere ex animo censuerint, ei suis manibus nomine collegarum adstipulationis notam ⁸verbo subscribere velint, damnatæ autem nigrum præfigere theta. Si placet pactum (neque esse quidquam arbitror, ⁹cur displiceat), rogaris ut ¹⁰amanuensi tuo, facto ad rem musicam scriptore, exarandæ quam dixi tabulæ provinciam des. Dabo mox ego operam ut per proximos tabellarios in Galliam asportetur, et quæ tantorum iudicum futuræ sint horribiles sententiæ tecum, Banni humanissime, perquam avidè expectabo. | 103v |

Eorum, quæ hisce epistolis ad Gallorum scripta reponis, nihil nunc attingo. Fateor ¹¹esse ubi ab illis, esse ubi à te dissentiam, et hanc quoque mihi libertatem ab æquitate tuâ deberi censeo, donec pluribus edoctus, in partes fortasse tuas transiturus sum, fortasse ¹²vero in meas te pertracturus. Quod licet vix sine risu à te legi sciam, ¹³non arbitror satis causæ esse, cur sperare timeam. Scommatis sanè vel conviciis, ut Galli amant, nunquam certabimus, humanitate verò, et, ¹⁴qualia hæc argumenta decet, suavi musicâque sermonum reciprocatione. Sermonum, inquam, mi Banni, cum sic utriusque otia successiva ferent, non literarum; jam enim ab epistolis ad libellos extenderemur, ut penè me vides facere, cui nec otium hodie ista prosequendi, nec animus fuit. Ignosce recenti et calido ab epistolarum tuarum lectione, et voluptate disserendi cum amico pectore facilè abrepto. Ecquid porrò in ¹⁵Galliam curatum velis, inter hunc et proximum Lunæ Diem expecto. Vale, vir doctissime, et me ama. Hagæ-Comitis, XVII Calendis Februariis MDCXXI.

¹⁶Passione affectâ tuus
C. H.

Vertaling

Aan Ban.

16 januari 1641.

[De heer Pieter] Post bracht mij vandaag uw drie ¹⁷brieven, geleerde vriend Ban, met de andere Franse ¹⁸geschriften. Als dat gisteren ofwel voor de middag van de nacht, zoals iemand eens heeft gezegd, was gebeurd, waren ze in één moeite door met enige zaken van mij met de wekelijkse post naar Frankrijk doorgevlogen. Maar een week uitstel zal niet zo bezwaarlijk zijn voor een zaak die voor de redding noch van de ziel, noch van de staat van overwegend belang is. Ik betreur het in het bijzonder en ben er verontwaardigd

7. KA XLV: <et>.

8. KA XLV: <verbis>.

9. KA XLV: <quod>.

10. KA XLV: <amanuensi>.

11. KA XLV: <esse> ontbreekt.

12. KA XLV: <vero> ontbreekt.

13. KA XLV: <non arbitror ... sperare timeam> ontbreekt.

14. KA XLV: <quali>.

15. KA XLV: <Galliâ>.

16. KA XLV: <Prolixo affectu tuus>.

17. Ban aan Huygens, 12 januari 1641 (2606A), 13 januari 1641 (2607); Ban aan Mersenne, 13 januari 1641 (2607A).

18. Mersenne aan Huygens, 3 november 1640 (2564), 14 november 1640 (2573A).

over dat de aanvallen van de Fransen, die veel sneller zijn gekomen dan gepast is en die niet passen bij de aard van de controverse, evenmin als bij het beschaafde geestesverkeer, ook voor u aanleiding zijn geweest om van de goede weg af te buigen en goede uren, als u mij vergeeft dat ik zo vrijuit spreek, op slechte wijze door te brengen. Vervolgens, omdat ze de onnutte en zelfs mij tot nu toe onbekende geheimenissen van hun eigen taal naar voren brengen met gemaaktheid ¹⁹ en met ijdele praal,[↓] hebben ze opnieuw aanleiding gegeven tot onnut bezig zijn, en hebben ze u gedwongen u veel te wijldlopig uit te drukken als schrijver van lange brieven, waar wij gemakkelijk zonder hadden gekund, u die, zoals u dat doet wanneer u ter zake komt, beknopt de argumenten van uw tegenstrevers kunt weerleggen. Als u mij verhoort, vriend, zult u deze opdracht in de toekomst uitvoeren en deze brutale redenaars, die tot nu toe zovele woordenstromen op verkeerde wijze hebben veroorzaakt, dwingen tot logische bewijsvoering, zoals u daarmee begonnen bent.

Ziehier toch de brief van de thesaurier-generaal, die u weerlegt, nu, zoals blijkt, in tweede instantie ²⁰ verbeterd en aangevuld en vandaar opnieuw aan mij toegestuurd; [ik stuur die aan u] voor het geval dat er, voordat u de hand wegneemt van deze onaangename materie, bij datgene wat u overal toegevoegd en tussengevoegd vindt, nog iets is waarop uws inziens moet worden geantwoord. U had het al twee dagen geleden kunnen hebben, maar omdat ik van [de heer Pieter] Post, die ik had ontboden, wilde horen of u de Fransen eigenlijk nog wel wilde antwoorden, verstreek er een dag en nog een dag.

Dat u mij toch nog aanspoort dat ik er bij Mersenne op aandrang dat uw liederen naar de belangrijkste musici van de christelijke vorsten worden gezonden, is overbodige moeite. Hijzelf immers spoort mij in zijn laatste ²¹ brief aan dat ik er bij u op aandrang, op voorwaarde dat de afzonderlijke gezangen met de bassen en, indien van toepassing, met de middenstemmen, op de voor- en keerzijde van hetzelfde blad nauwkeurig worden uitgeschreven, om ze aldus aan die musici te tonen en ieder door Mersenne namens de twee auteurs te laten vragen welke van de twee ze het meest waarderen en bij die uit naam van hun collega's een notitie van instemming te maken, maar bij de afgekeurde een zwart teken te plaatsen. Als deze afspraak u bevalt (en ik kan niets bedenken waardoor dat niet het geval zou zijn), vragen wij u dat u aan uw assistent die het muzikale kopieerwerk verricht opdracht geeft bedoeld voorbeeld te vervaardigen. Ik op mijn beurt zal er voor zorgen dat het per eerste post naar Frankrijk zal gaan, en welke de verschrikkelijke oordelen van even zo vele rechters zullen zijn, daar ben ik net als u, waarde Ban, buitengewoon nieuwsgierig naar.

Op wat u met deze brieven antwoordt op de geschriften van de Fransen ga ik nu niet in. Ik moet bekennen dat ik het dan weer met hen, dan weer met u oneens ben, en ik meen vanwege uw openheid ook recht op deze vrijheid te hebben, totdat ik, door verschillende personen onderwezen, misschien uw weg zal gaan, of u misschien in de mijne mee zal trekken. En al weet ik dat dit nauwelijks zonder een lach door u kan worden gelezen, denk ik niet dat er genoeg reden is dat ik zou aarzelen dat te verwachten. Met scherts en schimp, waar de Fransen zoveel van houden, zullen wij niet strijden, maar met ernst en, zoals het deze argumenten past, met vriendelijke en muzikale redevoeringen. 'Redevoeringen' zeg ik, waarde Ban, wanneer ons beider vrije tijd zo ver strekt, en niet een brief. Want wij hebben ons al laten verleiden tot kleine boekjes in plaats van brieven, zoals u mij dat bijna ziet doen, aan wie vandaag zowel de tijd als de lust om zolang door te gaan ontbreekt. Vergeef hem, die nog vers en warm is van de lezing van uw brieven en zo gemakkelijk wordt meegeslept door de behoefte om met een vriend van gedachten te wisselen. Als u nog wat naar Frankrijk wilt sturen, verwacht ik dat tussen nu en ²² aanstaande maandag. Gegroet, zeer geleerde heer, en houd mij in gedachten. Den Haag, 16 januari 1641.

Met grote toewijding de uwe,
Constantijn Huygens.

19. Handelingen 25, 23: 'Toen dan de volgende dag Agrippa en Bernice gekomen waren met ijdele praal, ...'

20. Wellicht door Huygens zelf.

21. Eigenlijk de voorlaatste brief, die van Mersenne aan Huygens van 3 november 1640 (2564).

22. Maandag 21 januari.

JOAN ALBERT BAN (HAARLEM)
AAN CONSTANTIJN HUYGENS [DEN HAAG]
18 JANUARI 1641
2613

Antwoord op Huygens' brief van 16 januari 1641 (**2611**).

Samenvatting: Ban beklagt zich bij Huygens over het gebrekkige niveau van de Franse reacties. Hij wil hun tegenwerpingen weerleggen met een verhandeling waarin drie onderwerpen aan de orde komen, de sierlijkheid van de Franse taal, de volmaaktheid van de muzikale compositie en de perfectie van de harmonie. Op deze drie punten gaat hij vervolgens uitgebreid in.

Bijlage: Vierstemmig muziekvoorbeeld (Ban).

Door Huygens beantwoord op 23 januari 1641 (2615). Huygens stuurde Bans brief, met zijn verloren gegane brief aan Mersenne van vermoedelijk 19 januari 1641, door naar Mersenne. Met Bans brief van 3 maart (**2660A**) ontving hij een afschrift van Bans brief.

Primaire bron: Leiden, Univ. Bibl., Cod. Bibl. Publ. Lat. 2212: afschrift (fols. [9r-10v] van katern met 5 dubbelvellen, gefolieerd 22-23, 21x32cm; apograaf).

Vroegere uitgaven: Jonckbloet 1882, [Ban] nr. 17, pp. CXII-CXVII: volledig.

— Worp 3, nr. 2613, p. 135: samenvatting.

— Waard 10, nr. 966, pp. 414-415: onvolledig (<Pudore simul atque ... atque dilucide dileat>, <Sed ne in libellum ... amicitiae commendo>).

— Rasch 2007, nr. 2613, pp. 479-488: volledig, met Nederlandse vertaling.

Namen: Ambrosius; Athanasius; Augustinus; Basilius; Antoine Boësset; Franco van Keulen; Franciscus Gaffurius, Jacques de Gouy; Lodovico Guicciardini; Josquin Desprez; Marin Mersenne; Nicomachus; Paulus (apostel); Plato; Francisco Salinas; Adriaan Willaert; Gioseffo Zarlino.

Plaatsen: Frankrijk; Haarlem; 'Belgium' (= Nederlanden).

Titels: *Me veux-tu voir mourir* (Ban 1640); *Me veux-tu voir mourir* (Boësset 1639).

Glossarium: cantus (gezang); consonantia (consonantie); harmonia (harmonie); intervallum (interval); modulamen (melodie); modulatio (muziekstuk); motus contrarius (tegenbeweging); musica (muziek); musicus (musicus); sonus (toon); vox (stem).

Transcriptie

Jo. Alb. Bannius Constantino Hugenio, Equiti, etc., salutem plurimam dicit.

Pudore simulatque dolore non leviter suffusus, vir nobilissime, ¹libellos epistolarum loco toties ad te mittere cogor, ut Gallis à scopo meo atque mente meâ secedentibus, imo longè abeuntibus respondeam. Recusam epistolæ meæ censuram, nitidiori Gallicæ orationis stylo, tibi seriò commendatam, legi, in quâ nihil novi continetur, nisi quod vocabula quædam Galli mutaverint, posticæ occurrentes sannæ, quâ me forte læsum arbitrati; mitiori consilio, instituto atque sermone convitiorum vulneribus mederi tempestivè maluisse videntur. Gratum profectò est, quod mihi benevolentibus, omniaque optimè consulenti, tandem se melius accommodent, ut rationibus amicè inter nos agi deinceps possit. Itaque à libellis ad schedas oportunè veniemus, quibus mentem explicare breviter atque dilucidè liceat. In istâ ultimâ editione tria potissimum observavi discutienda. Primum de Gallicæ linguæ vernaculâ elegantia, quotidianâ peritiorum inquilinorum industriâ ad perfectionem crescente. Alterum de perfectione musicæ modulationis. Tertium de perfectione concentus. Breviter de singulis tractabo, ut officiosè respondeam.

Primo itaque dico me de Gallicâ linguâ nunquam voluisse disputationem instituere, adeoque nihil singulare in eâ vel examinare vel præcipere. Contrarium verò tam sinistrè, tam importunè et tam acriter gens ista assumit, eaque quæ ad distinctionem prononciationis insinuandæ vel interrogandæ ratione modulamenti musici forte

1. Verwijzing naar de laatste alinea van Huygens' brief aan Ban van 16 januari 1641 (**2611**): 'Jam enim *ab epistolis ad libellos* extenderemur, ...'

suggesterem, susque deque vindicare intendit, ut sibi omnem omnium linguarum prononciationem, quasi ex tripode definiendam arrogare, nedum musicâ modulatione determinare, videatur. Unde doctissimi peritissimique viri etiamnum indignantur, audaciam illam non ferentes, quam ferventiori bile sine ullâ ratione evomuisse eos forte non impunè patientur. Ego ταύτα τὰ πάρεργα extra musicæ provinciæ ditionem districtumque omnino proscripta esse volo, ut fatear me ne calamum quidem aspicere, nedum movere velle, si et difficultatibus enucleandis ratiocinationibusque allegandis studiosè servire nolint, quicumque de re musicâ mecum acturi sunt. Hanc ego vendicandi temporis mei rationem, legem primam esse volo.

Ad alterum venio, quod antea thesaurarius generalis, nunc Gallus quisquam Bannio Hollando reponit, eo loco discursus qui incipit En troisième lieu Monsieur Bannius etc., ubi inquit ex communi regulâ accentuum generaliter observandorum sequi eundem motum vocum concinentium ascendendo descendendo admittendum, unde perditur varietas musicæ delectationis atque | 22v | perfectionis, quæ non minus innitur differentiæ quam concordantiæ proportionum, unde resultat harmonia. Respondeo. Delectatio non est perfectio nec finis musicæ; ea quippe et docere et delectare et movere debet. Docere inquam, si oratio recitetur, delectare verò et movere omni modo. Puerilis enim alias foret ista sapientia vel facultas musica, de quâ jure hæc sancta verba dici possent: ²cantavimus vobis et non saltastis, lamentavimus vobis et non plorastis?, velut inquit ille:

³Tristia mœstum

Vultum verba decent; iratum, plena minarum,

Etc.

Hoc tamen in angustiis linguæ Gallicæ non concluditur; si tamen clauditur, vel dissentiente natione atque interprete thesaurario forte nimium præcoci. Sed quid si Athanasios, Basilios, Ambrosios, Augustinos aliosque objiciamus Gallis, præcipuè cum de facto cantu agitur? Quid respondebunt dicentibus, vocem modulantem, legenti debere esse viciniorem quam cantanti? Et cur? Nisi ut homo doceatur et moveatur? Motio autem animi solo contrario intervallorum motu fieri nequit, sed eorundem naturali facultate ex certissima scientiâ, at non ex casu usurpatâ perficienda est. Sed unde, inquis, scientia musicæ facultatis cognoscitur? De hoc solo ego sum sollicitus et hactenus nemo vel me urgente laborat. Cognoscitur, mi Galle, qui Hollandum forte rogas, ex differentiâ proportionis, quæ postea in consonantiam aptatur, unde utriusque actionis musicæ harmonia, hoc est concinnitas, et modulamento et concentui necessaria, oriunda est. Unde prius motio animi, tanquam finalis causa, deinde delectatio tanquam subsequa et comes resultat. Cui rei illustrandæ servit ista antiquissimi musici sententia definitiva: ⁴ ⁵Consonantia est non æqualium et dissimilium vocum concordantia. Quæ quousque abeat Gallis expendendum relinquo. Mihi autem hoc certissimum est omnem modulamenti et concentus musici perfectionem his verbis describi, quæ forte aliis ne per somnium quidem hactenus innotuit.

Tertium restat, quod in fine correctioris censuræ Gallus quidam operosius addidit, inquiens: ‘Bannius nullum errorem notat nec quoad inventionem aëris, nec quoad decorem aut difformitatem cantus, nec quoad compositionem concentus etc.’ In quibus rebus asserere videtur perfectionem finemque musicæ consistere, et non in facultate flexanimâ intervallorum affectus animi commovente, addens hoc proprium esse arti et loquentiæ oratoriæ; musicæ verò proprium esse omnes passiones à mente proscribere ut suâ tranquillitate gaudeat, etc. | 23r |

Respondeo. Huic quidem objectioni quoad priorem partem respondi vel per conjecturam, prioribus literis designatam ‘Replica ultima ad censuram thesaurarii.’ Posteriorem verò partem ex iis quæ jam statim allegavi non leviter etiam discussi. Sed et nunc abundantius respondeo, hæc paucula breviter perstringens. Primò omnem musicæ perfectionem magis in motione animi quam delectatione constitutam esse. Deinde movere animos plus congruere musici quam rhetoris officio seu facultati. A musicâ enim mecum omnes antiqui natam

2. Lucas 7, 32: ‘Similes sunt pueris ... dicentibus “cantavimus vobis tibiis et non saltastis, lamentavimus et non plorastis.”’

3. Horatius, *Epistulæ*, III (*Ars poëtica*), 105-106: ‘... *Tristia mœstum | Vultum verba decent, iratum plena minarum.*’

4. In de kantlijn: <Nicomachus>.

5. Naar Boëthius, *De institutione musicâ* I, 31: ‘Sed id Nicomachus non arbitratur veraciter dictum, neque enim similium esse consonantiam sed dissimilium potius in unam eandemque concordiam venientium.’

oratoriam artem statuunt. ⁶Ἐπιμέλεια γὰρ ἐστὶ τῶν λέξεων, in quâ accentus, intervallum, motus ascensus et descensus totusque verborum ac vocis affectus fluxusque continentur. Postremò assero musicam eâ pollere energiâ, ut malos affectus à mentibus humanis necessariò proscribere bonosque excitare valeat, debeatque, vel telluris inutile pondus ⁷æstimandam censeo, adeoque rebus divinis adversariam. Alias enim jure errasse videbitur illud vas electionis cum Christi fideles ad spiritalem lætitiã hortatus est inquit: ⁸‘Loquentes vobismet ipsis, imo dicentes et commonentes psalmis, hymnis et canticis spiritualibus.’ Quemadmodum etiam Plato cæterique sapientes omnino peccasse dicendi erunt, quod levem musicam reipub[lica] inutilem, gravem verò, hoc est, docentem moventemque et ad virtutes excitantem introducendam omni studio censuerint.

Sed ab autoritate ductis argumentis mihi aliquid asserere non sufficit, nisi et rationibus mens convincatur. Audite ergo, Galli, quicumque musicam amatis atque æstimatis. Si de illius facultate atque energiâ aliquid vel docere vel discere velitis, à fundamentis rem agendam, rationibusque instruendam ordimini. Hoc autem itinere mihi procedendum esse videtur. Primum quid sonus aut vox sit considerandum est. Deinde quid vocis intervallum. Tum quæ intervallorum proportio et quæ singulorum differentia. Inde qui gradus vocis saltusque sint, quantaque singulorum ex variâ proportione differentia, ex quâ diversam percussionum liceat cognoscere et distinguere virtutem auribus animoque perceptibilem atque dominantem. Postea ex gradibus saltibusque vocis systema concinnum ⁹describendum. Tum quæ varietas singulorum graduum saltuumque vocalium sit, tam acumine seu intensione, quam gravitate atque remissione vocis non solum diversa alterataque, verum etiam ex contrario illo motu contrariâ quoque | 23v | virtute pollens distinguendum est. Et nisi hæc omnia uni atque solitariæ voci propria esse musicus ex ratione cognoverit, vel in ipso itinere ¹⁰concutit, vel ab eodem aberrat. Mox ad consonantiarum naturam, hoc est duarum ad minus vocum inter se concentum observandum distinguendumque pergat musicus. Consideret earum proportiones, ex iisdem percussiones pro variâ quantitate planè diversas, et quam varius ex his effectus auditui animoque obveniat. Postea circulorum musicorum systemata atque concentus regulas ex præmissis principiis elementisque definiat; tempus, ejusque species, atque harum numeros statuatur. Tandem vero musurgiam exerceat non eo modo, ut auris sola audiat, sed ut mens rationibus instructa opus judicet atque in finem musicæ eloquentiæ dirigat. Atque hac in re liberrimè philomysis audendum est, eo quod non hominum autoritati, sed naturali rationi innitatur.

Scripserunt veteres musici plurimi de re musicâ, at non absolverunt. Nemo enim eorum perfectum systema demonstravit quod nostrâ ætate præstiterunt Zarlino atque Salinas, ille emunctissimæ naris homo aliique succedanei. Cætera vero quæ ego obiter jam attigi ab aliis nondum explicata sunt. Cur ergo et nobis illa aggredi atque de iisdem ex ratione disserere non liceat? Dicam amplius. Ante sesquialterum sæculum Franco musicus atque post eum Franciscus Gaffurius aliique Gallobelgii Jodocus Pratensis, Adrianus Wilard, etc. (quos Guicciardinus in descriptione Belgii laudat atque commemorat) regulas contrapuncti statuerunt, quibus eo tempore musica restaurata est. Ab illis tamen regulis cogit me vel ipsa ratio nonnihil dissentire alioque modo leges concentus constituere. Et cur iisdem non insistam si à nemine melius instruar atque rationum pondere convincar? Hisce itaque de rebus seriò et solidis rationibus agendum esset, si de musicâ aliquid solidè vel docendum vel discendum foret. Nisi enim, ut antehac scripsi, in musicis rerum proportio sit, ex proportione excessus, ab excessu differentia, ex differentiâ varietas, ex varietate delectatio, atque ex his omnibus vis motrix oriunda, hactenus surdis narrarunt fabulas, de lana caprina altercati sunt Æthiopesque lavarunt, quicumque musicam tractarunt; vel eandem eo temerariæ libertatis devenisse voluerunt, ut ratione non constaret.

Sed ¹¹ne in ¹²libellum abeat epistola, nobilissime Hugeni, hic calamum sisto, veniam tantæ, sed extortæ prolixitatis iterum efflagitans. Additum porro diagramma quatuor vocibus (ut postulatum est lentissimâ

6. Gellius, *Noctes Atticæ*, I, 7: ‘... sonus tamen et positura ipsa verborum satis declarat id potius ἐπιμέλεια τῶν λέξεων modulamentisque orationis M. Tullii convenisse, ...’

7. <æstimandam>.

8. Efeziërs 5:18-19: ‘Et nolite inebriari vino in quo est luxuria, sed implemini spiritu *loquentes vobismet ipsis in psalmis et hymnis et canticis spiritualibus*, cantantes et psallentes in cordibus vestris Domini.’

9. Jonckbloet: <describendum>.

10. <coecutit>.

11. <me>.

12. Verwijzing naar de laatste alinea van Huygens’ brief aan Ban van 16 januari 1641 (2611): ‘Jam enim *ab epistolis ad libellos* extenderemur, ...’

mensurâ cantandum) in Gallias transmittendum tuæ curæ, meque tuæ liberaliori amicitiaë commendo. Vale. Harlemi, XVIII Januarii MDCXLI.

Vertaling

Joan Albert Ban groet Constantijn Huygens, ridder, enz.

Vervuld van schaamte en smart, edele heer, word ik gedwongen u steeds ¹³boekjes in plaats van brieven te zenden, om de Fransen, die zich verwijderen van mijn doel en mijn opvattingen, ja er geheel vandaan zijn, te kunnen antwoorden. Ik heb het herziene oordeel over mijn brief (u in ernst in een wat vriendelijker Franse schrijftrant toegezonden) gelezen, waarin niets nieuws te vinden is, behalve dat de Fransen enkele woorden hebben veranderd, om de achterlijke schimpscheut tegen te gaan waarmee ze huns inziens mij het meest gekwetst hebben, die ze lijken te hebben willen verzachten, om met een meer zorgvuldige formulering de wonden van de laster te genezen. Zeker is het welkom dat ze mij, altijd welwillend en alles goed opnemend, meer terwille zijn, zodat we voortaan als vrienden in redelijkheid met elkaar kunnen omgaan. Daarom gaan we nu van de boekjes naar de bladen, waarin het past de inhoud kort en helder te schetsen. In deze laatste versie zijn er drie zaken waarvan ik heb gezien dat ze besproken moesten worden. In de eerste plaats de sierlijkheid van de Franse taal, die nog door de dagelijkse inspanning van de kundige bewonderaars groeit naar volmaaktheid. Ten tweede de volmaaktheid van de muzikale compositie, en ten derde de volmaaktheid van de samenklank. Ik zal alle drie de onderwerpen kort behandelen om daarmee gepast te antwoorden.

Wat betreft het eerste zeg ik dus dat ik nooit een verhandeling over de Franse taal heb willen schrijven, en ook nooit op dat gebied iets heb willen onderzoeken of voorschrijven. Die volksstam echter neemt op onhandige, ongeschikte en onbeschaafde wijze het tegendeel ter hand en stelt voor weinig waarde te hechten aan hetgeen ik voor het onderscheid tussen een bevestigende en een vragende zin wil aanwenden volgens de regels van een muzikale melodie, zodat het lijkt alsof ze de totale uitspraak van alle talen liever aan een orakel willen ontlenen dan aan een muzikale compositie. Vandaar dat geleerde en bekwame lieden verontwaardigd zijn en niet toestaan dat zij ongestraft hun gal spuwen en gedachteloos van alles uitbraken. Ik zou willen dat ¹⁴alle bijzaken¹⁴ buiten het gebied van de muziek zouden worden verboden, zoals ik ook beloof niet naar de pen te willen kijken, en nog minder die te willen bewegen, als zij, die zich met mij over muziek onderhouden, zich niet ten dienste willen stellen aan het ontrafelen van de problemen en het aanvoeren van redeneringen. Ik wil dat deze reden om mijn tijd te besteden mijn eerste voorschrift is.

Ik kom nu bij het tweede punt, dat eerst een thesaurier-generaal, nu één of andere Fransman de Hollander Ban voorhoudt, op de ¹⁴plek in het stuk die begint met *En troisième lieu Monsieur Bannius*, waarin hij [Ban] zegt dat uit de gewone regel van de accenten die algemeen in acht moeten worden genomen, volgt dat alleen dezelfde beweging, stijgend of dalend, van samenklinkende stemmen is toegestaan, waardoor de afwisseling van de muzikale bekoring en volmaaktheid, die niet minder op het *verschil* dan op de *consonantie* in de verhoudingen steunt, waaruit de harmonie ontstaat, verloren gaat. Ik antwoord dat noch de bekoring noch de volmaaktheid het doel van de muziek is. Zij moet immers onderrichten, behagen en bewegen. Het onderrichten kan alleen als een tekst wordt voorgedragen, het behagen en het bewegen kunnen op alle manieren. Anders zou deze muzikale kracht of dit muzikaal vermogen kinderlijk zijn, waarop deze heilige woorden slaan: ¹⁵‘wij

13. Verwijzing naar de laatste alinea van Huygens' brief aan Ban van 16 januari 1641 (2611): ‘Want wij hebben ons al laten verleiden tot *kleine boekjes in plaats van brieven*, ...’

14. Verwijst naar §4 van het *Jugement d'un Trésorier-Général* (zie 2573A), maar kennelijk in de herformulering. De oorspronkelijke formulering luidde: ‘Bovendien, wanneer hij [Ban], zoals hij steeds doet, zijn methode om de accenten te plaatsen en aan te houden gedurig zou toepassen, zou blijken dat alle stemmen tegelijkertijd zouden moeten stijgen of dalen, en vooral de partijen die de melodie uitdrukken en de bas, waardoor alle verscheidenheid ontbreekt en dientengevolge ook de schoonheid in de muziek, die juist om een grote verscheidenheid vraagt, zonder welke muziek onmiddellijk vervelend wordt.’

15. Lucas 7:32: ‘Zij zijn gelijk aan kinderen ... die zeggen: “*Wij hebben voor u op de fluit gespeeld en u hebt niet gedanst, wij hebben voor u geweeklaagd en u hebt niet geweend.*”’

hebben voor u gezongen en u hebt niet gedanst, wij hebben voor u geweeklaagd en u hebt niet geweend', of zoals ¹⁶hij zei:

¹⁷Droevige woorden

Passen bij een ernstig gezicht, woorden vol dreiging bij een toornig,
Enzovoorts.

Maar dit is in de bekrompenheid van de Franse taal niet vervat; en als het er wel is, dan is dat tegen de wil van het volk en zijn vertolker, de overhaaste thesaurier. Maar wat als wij geleerden als Athanasius, Basilius, Ambrosius, Augustinus en anderen voorhouden aan de Fransen, vooral waar zij over de gemaakte zang spreken? Wat zouden ze antwoorden aan hen die zeggen dat de op en neer gaande stem meer als de lezer dan als de zanger moet zijn? En waarom? Toch alleen opdat de mens onderricht en bewogen worde? De beweging van de ziel kan echter niet alleen uit de tegenbeweging van de intervallen voortkomen, maar moet door de natuurlijke eigenschappen ervan vanuit zekere wetenschap en niet door toevallig gebruik worden volvoerd. Maar waaruit, zegt gij, kan de kennis van het vermogen van de muziek worden gekend? Dit alleen is waar ik mij mee bezig houd en tot nu toe niemand anders, behalve op mijn aandringen. Het kan worden gekend, mijn Fransman, die de Hollander erom vraagt, uit het verschil in de verhouding, die vervolgens aan de consonantie wordt aangepast, waaruit de harmonie, van beide muzikale handelingen, dat wil zeggen de kunstige samenvoeging, noodzakelijk voor melodie en samenklanken, moet ontstaan. Vandaar ontstaat eerst de beweging van de ziel, als uiteindelijke oorzaak, vervolgens de beking als een volgend en begeleidend [verschijnsel]. Om dit te illustreren dient deze definiërende zin van een ¹⁸musicus uit de Oudheid: ¹⁹'Consonantie is het samengaan van ongelijke en ongelijksoortige stemmen.' Waartoe dat leidt laat ik aan de Fransen over om te onderzoeken. Voor mij is het een uitgemaakte zaak dat alle volmaaktheid van melodie en samenklank door deze woorden wordt beschreven, die tot nu toe aan anderen zelfs in hun slaap niet bekend is geworden.

Blijft nog een derde punt over, dat de zekere Fransman aan het ²⁰eind van zijn verbeterde oordeel uitvoerig toelicht: 'Ban erkent geen enkele tekortkoming, noch wat betreft het onderwerp van zijn lied, noch wat betreft de schoonheid of lelijkheid van de melodie, noch wat betreft de meerstemmige zetting, enzovoorts.' Hij schijnt te willen beweren dat de volmaaktheid en het doel van de muziek dáárin ligt en niet in de zielroerende kracht van de intervallen die de gemoedstoestanden van de geest beïnvloeden, eraan toevoegend dat dit eigen is aan de kunst en de spreekvaardigheid van de redenaar, terwijl het toch aan de muziek eigen is om de geest van de hartstochten te vrijwaren, zodat die zich in rust verheugt, enzovoorts.

Ik antwoord. Wat betreft het eerste gedeelte heb ik dit bezwaar al beantwoord in de uitleg in mijn eerdere brief gegeven onder het ²¹hoofd 'Laatste repliek aan de thesaurier-generaal.' Het laatste gedeelte heb ik met wat ik zojuist heb aangevoerd al met kracht teniet gedaan. Maar om iets uitvoeriger te antwoorden, voeg ik er toch nog iets aan toe. In de eerste plaats dat de volmaaktheid van de muziek meer in het bewegen van de ziel dan in het behagen ervan is gelegen. En voorts dat het bewegen van de ziel toch meer het domein of gebied van de musicus is dan van de redenaar. Alle antieke schrijvers stellen immers met mij vast dat de kunst van de redenaar afgeleid is van de muziek. ²²Want het is de zorg voor de tekst,[↓] waarin het accent, het interval, de stijgende en dalende beweging en alle gevoelsuitdrukkingen zijn opgenomen. Tenslotte merk ik op dat de

16. Horatius.

17. Horatius, *Epistulae*, III (*Ars poëtica*), 105-106: '... Droevige woorden | Passen bij een ernstig gezicht, woorden vol van toorn en dreiging bij een toornig.'

18. Nicomachus.

19. Naar Boëthius, *De institutione musicâ* I, 31: 'Maar dit vond Nicomachus niet goed gezegd; *consonantie* is immers niet het samenkomen van soortgelijke zaken, maar eerder *ongelijksoortige* in één en dezelfde *samenhang*.'

20. Dit punt was in de eerste versie van het *Jugement d'un Trésorier-Général* (bij 2573A) nog zeer beknopt: 'Hij erkent geen enkel gebrek betreffende de harmonie en de consonantie.'

21. Ban aan Huygens, 12 januari 1640 (2606A), §19.

22. Aulus Gellius, *Noctes atticae*, I, 7: '... de klank immers en de plaatsing van de woorden maakt voldoende duidelijk dat die passen bij *de zorg voor de tekst* en de melodieën van een rede van Marcus Tullius [Cicero], ...'

muziek door haar kracht in staat is om de kwade gevoelens als vanzelf uit de geest te weren en de goede op te wekken, en dat ook moet doen, anders zou ik vinden dat [de muziek] moet worden gezien als onnut gewicht van de aarde en tegengesteld aan goddelijke zaken. Anders zal het terecht lijken of die ²³uitverkorene zich heeft vergist toen hij de gelovigen in Christus aanspoorde tot geestelijke vreugd, zeggende: ²⁴‘Spreekt met elkaar, leert en vermaant, met psalmen, lofzangen en geestelijke liederen.’ Zoals ook Plato en de andere wijzen zich geheel vergist zouden hebben in hun mening dat de lichte muziek onbruikbaar voor de staat zou zijn, maar dat de ernstige, dat wil zeggen die welke onderricht en beweegt en tot deugden opwekt, juist met alle ijver moet worden ingevoerd.

Maar het is mij niet voldoende om iets te beweren met argumenten vanuit autoriteit, als niet ook het verstand wordt overtuigd door die redeneringen. Luistert daarom, Fransen, allen die de muziek beminnen en hoogachten. Als jullie iets willen onderwijzen of leren met betrekking tot de kracht en de uitwerking van de muziek, moeten jullie beginnen met de zaak vanuit de principes te behandelen en met behulp van redeneringen. Dit schijnt mij de weg toe die moet worden bewandeld. Eerst moet worden bekeken wat klank en wat stem is. Vervolgens wat het interval van de stem is. Dan de verhouding van de intervallen en het verschil tussen de afzonderlijke intervallen. Vandaar wat de stappen en de sprongen van de stem zijn, en hoe groot het verschil is tussen de termen in de verschillende verhoudingen, waaruit de verschillende uitwerkingen van de percussies, voor het oor en de geest waarneembaar en van overwegend belang, kunnen worden herkend en onderscheiden. Vervolgens moet uit de stappen en de sprongen van de stem het harmonisch systeem worden beschreven. Dan moet worden onderscheiden wat de verscheidenheid van de afzonderlijke stappen en sprongen is, die niet alleen variëren al naar gelang de hoogte of de stijging en de laagte of de daling van de stem, maar ook moet worden onderscheiden dat de uitwerking volgens tegenbeweging ook tegengesteld is. En als de musicus niet met zijn verstand inziet dat dit alles geldt voor een stem alleen, zal hij of deze reis al schuddend afleggen, of van de weg afdwalen. Nu gaat de musicus zich bezighouden met de aard van de consonanten, dat wil zeggen van de samenklank van tenminste twee stemmen die hij in de gaten moet houden en moet onderscheiden. Hij moet ook naar de verhoudingen kijken en de percussies die daaruit voortkomen en die steeds weer heel anders kunnen zijn, en hoe deze verschillen hun verschillende uitwerkingen op het gehoor en de geest kunnen hebben. Vervolgens stelt hij het systeem van toonsoorten op en de regels van de samenklank, afgeleid uit de eerste beginselen; hij bepaalt de maat, de soorten daarvan en de ritmes daarin. Maar hij beoefent de muziekleer niet alleen voor het oor, maar ook opdat de in de redeneringen onderlegde geest het werk beoordeelt en het leidt naar het doel van de muzikale welsprekendheid. En de kunstminnaars moeten zich in deze zaak vrij uiten in die zin dat alles niet op menselijke autoriteit, maar op natuurlijke rede wordt gegrond.

Verschillende antieke musici schreven over de muziek, maar zij maakten hun werk niet af. Geen van hen heeft het volmaakte systeem getoond dat in onze tijd [Gioseffo] Zarlino en [Francisco] Salinas, de eerste een scherpzinnig man, naar voren hebben gebracht, zoals ook de andere navolgers. De overige zaken die ik terloops heb behandeld, zijn door anderen nog niet uitgelegd. Waarom is het ons dan niet toegestaan deze aan te pakken en er met redenen over te handelen? Ik zeg het nog eens uitvoeriger. Anderhalve eeuw geleden hebben Franco [van Keulen] en na hem Franciscus Gaffurius en de andere Franco-Vlamingen Josquin des Prez, Adrianus Willaert, enzovoorts (die [Lodovico] Guicciardini in zijn beschrijving van de Nederlanden roemt en herdenkt) de regels van het contrapunt opgesteld, waarmee in die tijd de muziek tot bloei kwam. Maar de rede dwingt mij nu het met deze regels oneens te zijn en op andere wijze de wetten van de meerstemmige zetting te formuleren. En waarom mag ik mij er niet mee bezighouden als ik door niemand er beter in word onderwezen en word overtuigd door het gewicht van redeneringen? Over deze zaken zou in ernst en met gegronde redeneringen moeten worden gehandeld, wilde er iets gefundeerds over de muziek onderricht of geleerd worden. Als er niet, zoals ik tevoren heb geschreven, in de muziek de juiste verhoudingen zijn, en uit de verhouding het overschot, en uit het overschot het verschil, en uit het verschil de verscheidenheid, en uit de verscheidenheid het behagen, en uit dit alles het vermogen van de muziek om te bewegen moet voortkomen, dan hebben zij, die de muziek hebben behandeld, tot nu toe slechts fabels aan doven verteld, zich

23. Paulus.

24. Efeziërs 5:18-19: ‘En bedrinkt u niet aan wijn, waarin bandeloosheid is, maar wordt vervuld met de Geest, en spreekt onder elkander in psalmen, lofzangen en geestelijke liederen, en zingt en jubelt de Here van harte.’

beziggehouden met onbenulligheden en geprobeerd een neger wit te wassen, of hebben zij de muziek zover in roekeloze vrijheid willen laten uitkomen dat die niet meer op de rede kan berusten.

Maar om deze ²⁵brief niet een boekje te laten worden, edele Huygens, leg ik nu de pen neer en vraag vergiffenis voor zoveel, maar afgedwongen, wijdlopiegheid. Verder beveel ik het bijgevoegde voorbeeld in vier stemmen (dat beslist zeer langzaam gezongen moet worden) in uw zorg aan om het naar Frankrijk te versturen, en mijzelf in uw ruimdenkendheid en vriendschap. Gegroet, Haarlem, 18 januari 1641.

25. Verwijzing naar de laatste alinea van Huygens' brief aan Ban van 16 januari 1641 (**2611**): 'Want wij hebben ons al laten verleiden tot *kleine boekjes in plaats van brieven*, ...'

CONSTANTIJN HUYGENS [DEN HAAG]
AAN ANTOINE BOËSSET [PARIJS]
19 JANUARI 1641
2614

Antwoord op Boëssets brief van 15 november 1640 (**2575A**).

Samenvatting: Huygens verontschuldigt zich bij Boësset voor het feit dat hij zo lang niets van zich heeft horen. Dat was te wijten aan een brief die, buiten Huygens' schuld, verloren zou zijn gegaan. Huygens vermeldt de zending van Bans dupliek aan Mersenne. Hij betreurt het dat Ban zijn grote theoretische inzicht niet kan combineren met de praktijk van de muziek.

Bijlage: Huygens aan Boësset, 5 november 1640 (**2565**; afschrift).

Meegestuurd met een verloren gegane brief aan Mersenne, vermoedelijk van 19 januari 1641, met welke ook Bans brieven aan Huygens van 12 januari (**2606A**), 13 januari (**2607**) en 18 januari (**2613**), en Bans brief aan Mersenne van 13 januari 1641 (**2607A**) en een schema van Ban (zie Bans brief aan Huygens van 13 januari 1641 en deze brief) werden meegezonden. Over een antwoord door Boësset op de onderhavige brief is niets bekend.

Primaire bron: Den Haag, Kon. Bibl., Hs. KA XLIX, dl. 2, p. 49: afschrift (Constantijn Huygens jr.).

Vroegere uitgaven: Jonckbloet 1882, nr. 11, p. 10: onvolledig (<Je r'envoye ... je le cognoy>).

— Worp 3, nr. 2614, p. 135: onvolledig (<Je r'envoye ... je le cognoy>).

— Waard 10, nr. 967, pp. 416-417: onvolledig (<Je r'envoye ... je le cognoy>).

— Rasch 2007, nr. 2614, pp. 488-491: volledig, met Nederlandse vertaling.

Namen: Joan Albert Ban; Henri de Beringhen; Marin Mersenne.

Plaats: Frankrijk.

Titel: *Me veux-tu voir mourir* (Ban 1640).

Glossarium: air (lied); compositeur (componist); intervalle harmonique (interval); lettre (tekst [van muziek]); musicien (musicus); ton (toon).

Transcriptie

¹Au Sieur Boësset.

Le 19 de Janvier 1641.

Monsieur,

Je vous demande pardon d'une faulte que je n'ay pas commise. Il y a deux moiz et d'avantage que je vous saluay d'un mot de lettre, qu'il y a 15 jours que j'apprens ne vous avoir pas esté rendu. Si est-ce que je l'avoay enfermé dans un paquet du Révérend Père Mersenne, aveq d'aultres escrits, que je regrette bien avoir perduz, mais non point à l'esgal ²du déplaisir que j'ay de me veoir soupçonné de ³ce grande incivilité que, quand depuis ⁴ce temps-là mesme vous avez voulu rendre la peine de m'escire, je sois demeuré en faulte de vous rendre mes debvoir. Je vous prie, Monsieur, ne donner point d'entrées à de telles impressions, et s'il vous en est venue aucune, de recevoir à satisfaction le double de madite lettre, que par hazard mes gens avoyent copiée parmi d'autres papiers. J'espère et croy fermement, que l'originale paroistra tost ou tard, et que ceste franchise vous asseura de ma bonne foy.

Je renvoye à ce coup à Monsieur Mersenne ce que Monsieur Bannius s'est advisé de respondre sur les objections qu'on luy a faictes en France. Vous verrez comme il se sent picqué de ce qu'on l'a renvoyé à l'escole

1. Naam geadresseerde en datum autografisch.

2. <des>.

3. <se>.

4. <et>.

pour 12 ans. Il est homme sçavent et pour ce qui est de la théorie des tons et intervalles harmoniques autant versé que j'en aye encor veu, de sorte que j'ay tousjours espéré qu'il rendroit ces matières esclarcées, que les Anciens ont traictés obscurément en des escrits que des modernes n'ont fait que la mine de bien entendre. Mais pour ce qui est de l'application de l'art, et nommément de ce vray génie que ne s'enseigne à personne, et que fait l'âme de la pratique, il y entend aussi peu que vous, Monsieur, en possédez amplement, et au ravissement de tout le monde. Les règles d'ailleurs qu'il prétend de précrire au compositeur d'un air à l'advenant de la lettre, sont, à mon advis, si esloignées de raison, que, quand je n'auroy pas veu le mauvais essay qu'il vous en a envoyé, je ne lairroy pas de les rejeter aveq vous. Il y aura du p[l]aisir à veoir là-dessus les arbitrages des meilleurs musiciens de l'Europe, auxquels il est content de s'en remettre. Mais, tout condamné qu'il sera, il ne demordra jamais de son imagination, si je le cognoy. Je vous supplie que dans la vostre je puisse tousjours demeurer en qualité de celuy qui estime et honore infiniment vostre mérite, et vous feray advouer par mes services que je suis véritablement,

Monsieur,

vostre [etc.]

Monsieur de Beringen, se disant de voz anciens amiz, et est extrêment des miens, vous baise les mains.

Vertaling

Aan de heer Boësset.

19 januari 1641.

Mijnheer,

Ik bied u mijn verontschuldigen aan voor iets dat ik niet heb misdaan. Meer dan twee maanden geleden heb ik u een ⁵brief gestuurd en twee weken geleden vernam ik dat u die nog niet had ontvangen. Het is zo dat ik die in een pakket voor de eerwaarde pater Mersenne had bijgesloten, samen met wat andere geschriften, waarvan het mij spijt dat die verloren zijn, maar wat mij minder kwelt dan de gedachte dat ik de verdenking van de onbeleefdheid op mij zou laden dat ik in gebreke ben gebleven in mijn verplichtingen jegens u aangezien u sinds die tijd wel de moeite heeft willen nemen mij te ⁶schrijven. Ik verzoek u echter, mijnheer, geen ruimte te willen geven aan dergelijke indrukken en, indien enige dergelijke indruk al bij u heeft postgevat, als genoegdoening een afschrift van die brief in ontvangst te willen nemen, die bij toeval door [een van] mijn mensen samen met wat andere papieren was gekopieerd. Ik hoop, en geloof ook dat het origineel vroeg of laat boven water zal komen, en dat deze openhartigheid u zal overtuigen van mijn goede trouw.

Tegelijk zend ik nu aan de heer Mersenne ⁷wat de heer Ban heeft gedacht te moeten antwoorden op de verwijten die hem vanuit Frankrijk zijn gemaakt. U zult merken hoe geërgerd hij is dat men hem als een twaalfjarige weer naar school heeft gestuurd. Hij is een geleerd persoon en waar het gaat om de theorie van de tonen en de muzikale intervallen is hij meer ervaren dan wie dan ook, zodat ik altijd de hoop heb gekoesterd dat hij duidelijkheid zou scheppen in deze materie, die de ouden steeds onduidelijk hebben behandeld in werken, die de moderne auteurs slechts in schijn begrijpen. Waar het echter om de toepassing van de kunst gaat, en vooral om het werkelijk geniale, dat zich niet laat leren en dat de ziel van de muziekpraktijk vormt, dáárvan begrijpt hij even weinig, mijnheer, als u juist rijkelijk bent bedeed, tot genoegen van iedereen. Overigens zijn, in mijn ogen althans, de regels die hij de componist van een lied wil voorschrijven in

5. Huygens aan Boësset, 5 november 1640 (**2565**).

6. Boësset aan Huygens, 15 november 1640 (**2575A**).

7. Ban aan Huygens, 12 januari 1641 (**2606A**); Ban aan Mersenne, 13 januari 1641 (**2607A**); Ban aan Huygens, 18 januari 1641 (**2613**).

overeenstemming met de tekst zo ver verwijderd van het gezonde verstand, dat ik, al had ik niet de mislukte poging gezien die hij u heeft gezonden, niet zou hebben nagelaten ze met u te verwerpen. Het zal veel genoegen doen de oordelen daarover te zien van de beste Europese musici waaraan hij zich wil onderwerpen. Maar, zo algemeen veroordeeld als hij zal zijn, hij zal nooit van zijn verbeelding afstand nemen, als ik hem goed ken. Ik verzoek u in de uwe altijd te mogen worden herinnerd als iemand die uw verdiensten eert en op waarde weet te schatten, en ik zal u tonen door wat ik voor u kan doen dat ik daadwerkelijk ben,

mijnheer,

uw [etc.]

De heer [Henri] de Beringhen, die zegt uit uw oude vriendenkring te stammen, en nu een goede vriend van mij is, groet u.

CONSTANTIJN HUYGENS [DEN HAAG]
AAN JOAN ALBERT BAN [HAARLEM]
23 JANUARI 1641
2615

Antwoord op Bans brief van 18 januari 1641 (2613).

Samenvatting: Huygens deelt Ban mee dat hij diens commentaar op de herziene versie van het oordeel van de thesaurier-generaal naar Mersenne heeft gezonden. Hij betreurt het dat Ban door de Fransen gedwongen is deel te nemen aan een tamelijk inhoudsloze discussie. Verder stuurt hij Ban het boek van Antoine Parran.

Bijlagen: *Traité de la musique* (Parran 1639); Franse verzen [van Huygens] om door Ban op muziek te worden gezet.

Door Ban beantwoord op 31 januari 1641 (2622).

Primaire bronnen: Den Haag, Kon. Bibl., Hs. KA XLIV, nr. 297, fol. 365r: afschrift (autograaf).

— Den Haag, Kon. Bibl., Hs. KA XLV, nr. 297, fol. 104rv: later afschrift van eerder afschrift (Constantijn [V] Huygens).

Vroegere uitgaven: Worp 3, nr. 2615, pp. 135-136: onvolledig (<Secundas curas tuas ... canenti abundè potest>, rest samengevat.

— Waard 10, nr. 968, pp. 418-419: onvolledig (<Secundas curas tuas ... canenti abundè potest>), met als datum ten onrechte 20 januari 1641.

— Rasch 2007, nr. 2615, pp. 492-494: volledig, met Nederlandse vertaling.

Namen: Jacques de Gouy; Marin Mersenne; Antoine Parran.

Plaats: Parijs.

Titel: 'Compendium musicæ' (Ban).

Glossarium: bassus (baspartij); cantio (lied); cantus (gezag); musica (muziek); pars intermedia (middenstem).

Transcriptie

Bannio.

¹23 Januarii 1641.

Amplissime Domine,

Secundas curas tuas ad censuram Thesaurarii fasciculis publicis inclusi, privatis tamen ²comitatas, quibus Mersenne etiam significavi, ferre me non æquo animo, abripi vos à viâ regiâ rationum logicarum, scommatis dicteriolisque, quæ, ut ad rem non faciant, occupant respondentem tamen operâ nec ipsi gratâ nec lectori. Deinde, prorsus me non capere, quid sibi censor ille velit cum accentuum Gallicorum hactenus mihi ignotis paradoxis, quibus elucidandis valdè velim aliquid paradigmatici proferat. Si quid ad hæc opportunè loquantur colluto gutture Galli, curabo certior ut fias tu quoque, quem hisce inaniis vexari etiam atque etiam indignor.

Habes hic Parannii Jesuitæ tractatum, ³qui te nec doctiorem nec ' " 8846fJ, D@< faciet. Versiculis hisce Gallicis, quos petiisti, si quem ex artis tuæ fundamentis cantum aptas, ut poëseos non ignaris verborum dignitas mereri judicatur, modestè illum et sine rixâ vel convicio cum eâ, quæ nunc placet mihi cantione contendemus. De partibus intermediis non sum sollicitus. Sufficiet bassum subscribas Italarum more, quo, ni fallor, de autorum mente constare canenti abundè potest. Vale, vir amice, atque ama me. Hagæ-Comitis, X Calendas Februarias MDCXL.

1. KA XLV: datering ontbreekt.

2. KA XLV: <comitatus>.

3. KA XLV: <quo>.

Tuus
C.H.

Memineris, rogo, cum rescriptorum ⁴eorum authentica ⁵quoque exemplaria in Galliam misero, novis me eorundem exemplis instruendum esse, per otium ⁶ejusdem amanuensis tui, cujus tibi in his rebus industriam tantum non invideo?

Perpetuò mihi Mersennus instat, ut vel opus tuum vel promissum ejus compendium ⁷urgeas. Quid respondebo?

Vertaling

Aan Ban.

23 januari 1641.

Edele heer,

Uw ⁸dupliek op het oordeel van de thesaurier-generaal heb ik bij de officiële stukken ingesloten, waaraan toch een ⁹privé-brief is toegevoegd, waarin ik aan [pater Marin] Mersenne uitleg dat het mij niet onverschillig laat dat u weggerukt wordt van de koninklijke weg van het logisch redeneren, door scherts en schimp, die, ook als ze niet terzake zijn, toch van de respondent een inspanning vergen die noch voor hemzelf, noch voor de lezer aangenaam is. Vervolgens dat ik niet begrijp hoe hij een beoordelaar van zichzelf wil zijn met betrekking tot die mij tot nog toe onbekende paradoxen van de Franse accenten, waarvan ik wel zou willen dat hij ter verduidelijking iets erover met voorbeelden naar voren bracht. Als de Fransen met een gespoelde mond nog eens te gelegener tijd iets over deze zaak zeggen, zal ik er zeker voor zorgen dat u dat ook ontvangt, u die, waarover ik verontwaardigd ben, keer op keer met lege woorden wordt gekweld.

Hier heeft u het ¹⁰geschrift van de Jezuïet [pater Antoine] Parran, dat u noch geleerder, noch ¹¹Franser zal maken. Maar u als bij deze Franse ¹¹verzen, die u heeft gevraagd, volgens de grondbeginselen van de muziek, muziek schrijft, voorzover de verhevenheid van de woorden in de ogen van de deskundigen op het gebied van de poëzie dit rechtvaardigt, kunnen wij die muziek op gepaste wijze en zonder lach of list vergelijken met het ¹²gezag dat mij nu bevalt. Voor middenstemmen zag ik geen aanleiding. Het is voldoende als u er een bas onder plaatst op de Italiaanse manier, waarmee, als ik mij niet vergis, in de ogen van de componisten de zanger voldoende wordt ondersteund. Gegroet, waarde vriend, en denk aan mij. Den Haag, 23 januari 1641.

Uw
Constantijn Huygens

4. KA XLV: <tuorum>.

5. KA XLV: <quæque>.

6. KA XLV: <quidem>.

7. KA XLV: <urget>.

8. Ban aan Huygens, 18 januari 1641 (**2613**).

9. Een verloren gegane brief van Huygens aan Mersenne van 19 januari 1641, verstuurd gelijk met zijn brief aan Boësset (**2614**), waarin ook naar zo'n schrijven lijkt te worden verwezen?

10. Antoine Parran, *Traité de la musique* (Parijs 1639).

11. Zeker van Huygens zelf.

12. Vermoedelijk de compositie die Huygens zelf bij zijn verzen had gemaakt.

Wilt u er aan denken, vraag ik u, aangezien ik de originele ¹³documenten naar Frankrijk heb gestuurd, om mij nieuwe afschriften te doen toekomen, als uw kopiist er eens tijd voor heeft, vanwege wiens ijver in deze zaak ik u niet weinig benijd?

Steeds dringt Mersenne erop aan dat u zich werpt op uw geschrift of de beloofde ¹⁴samenvatting. Wat zal ik hem antwoorden?

13. Ban aan Huygens, 12 januari 1641 (**2606A**); Ban aan Mersenne, 13 januari 1641 (Jonckbloet 1882, [Ban] nr. 16, pp. CVIII-CXII; Waard 10, nr. 961, pp. 400-404); Ban aan Huygens, 18 januari 1641 (**2613**).

14. 'Compendium musicæ.'

JOAN ALBERT BAN (HAARLEM)
AAN CONSTANTIJN HUYGENS [DEN HAAG]
31 JANUARI 1641
2622

Antwoord op Huygens' brief van 23 januari 1641 (2615).

Samenvatting: Ban stuurt een vierstemmige compositie op een Franse tekst, door Huygens geleverd. Hij geeft een uitleg over de gekozen toonsoort, G. Hij wil Huygens op 3 februari komen opzoeken om alles te bespreken. Parrans *Traité de la musique* is voor hem van geringe waarde. Tenslotte stuurt hij een antieke inscriptie met verzoek om uitleg.

Bijlage: vierstemmige compositie op Franse tekst (Ban); Tabel van mogelijke harmonisaties van een melodie (Ban.)

Door Huygens beantwoord op 2 februari 1641 (*Worp 3, nr. 2624, p. 139*).

Primaire bron: Leiden, Univ. Bibl., Cod. Bibl. Publ. Lat. 2212: brief (enkelvel, 20x31cm, ab | -; apograaf).

Vroegere uitgaven: Jonckbloet 1882, [Ban] nr. 19, pp. CXVIII-CXIX: onvolledig (<Quandoquidem tibi ... studiosissimè serviam.>)

— Worp 3, nr. 2622, p. 139: samenvatting.

— Waard 10, nr. 973, pp. 450-451: onvolledig (<Quandoquidem tibi ... musicam tractabo>, <Cætera verò coram ... Deo favente, polliceor>, <Parannii liber ... coram tibi satisfaciam>).

— Rasch 2007, nr. 2622, pp. 494-499: volledig, met Nederlandse vertaling.

Namen: Marin Mersenne; Antoine Parran.

Plaats: Frankrijk.

Titel: *Traité de la musique* (Parran 1639).

Glossarium: arundo (rieten fluitje); basis (baspartij); cantio (lied); circulus authenticus (authentieke toonsoort); concentus (samenklank); διαπασῶν (oktaaf); διαπέντε (kwint); διατεσσάρων (kwart); ditonus (grote tert); harmonia (harmonie); modulamen (melodie); modulamentum (melodie); monochordum (monochord); musica (muziek); semiditonus (kleine tert); species diapason (oktaafsoort); vox (stem).

Transcriptie

Joannus Albertus Bannius Constantino Hugenio Equiti, etc. salutem plurimam dicit.

Nobilissime Domine,

Quandoquidem tibi placet meæ tenuitati ita condescendere, ut et mecum sentias, et amplius me de rebus musicis audire velis, facile contemnam Gallorum importunitatem ineptiasque. Donec paradigmatici aliquid colluta gutture proferant, et tecum rationaliter musicam tractabo. Si enim in me esset aliquid quod te lateret, injustè id me possidere arbitrarer. Ejus rei argumentum esto cantio illa versibus Gallicis, κατ' ἐξοχήν ποῦτικis, à me, ut petieras, et modulamento et quatuor vocum concentui aptata; ut nihil desit quod indagandum videatur. Verba ista mihi videntur continere minas ac perturbationes amabiles, adeoque ex G authenticò circulo modulamentum propagandum censui. Constat enim ex seriâ specie, cujus διαπασῶν basis est ¹διαπέντε species robusta G *D, columen verò species διατεσσάρων temperata *D G. Et ut clarius id intelligas: basis quintæ est ditoni species robusta G[‡], caput verò est semiditoni species mollissima ‡*D. Unde minas ac perturbationes amabiles in modulamentum et concentum aptius venire quivis facile intelligit, præcipuè si tabellas istas antehac tibi exhibitas perspexerit.

De cætero tu judica, at non solis auribus, ne harmoniam mundi musici ex opinionibus conflata incertamque et vagabundam cum cothurnatis arundinibus arbitrere, sed sapientiâ constantem atque definitam veritate agnoscas. Ut autem solidissimæ veritatis penetralia sine ullis ambagibus subeas facilius, tecum seriò

1. < διαπέντε species robusta G *D, columen verò species > autograaf.

expende, ²quot modis basis concentus huic modulamento aptari possit. Quorum schematismum in additâ tabellâ exhibui, ne vel auxiliè nimium quæras, vel de mentis meæ sententia ambigas. Cætera verò coram definiemus atque demonstrabimus, nam in Diem Lunæ, tertiam ³scilicet Februarii, adventum meum tibi, Deo favente, polliceor. Cavendum enim seriâ præmoneo, ne falsa quæpiam imaginatio mentem tuam, sensuum solo arbitrio, præoccupet, quæ te à veritatis momentosâ necessitate abducat. Nam si in tantâ rerum varietate consonantiam unam aliis omnibus præplacentem amplectare, rationem necessariæ demonstrationis omnino subesse non dubites.

Paranii liber de musicâ nec me doctiorem nec Γαλλικώτερον profectò faciet, sed respondendo Gallorum opinionibus procul dubio expeditiorem. Sed etiam de hoc coram operosius loquemur. Biduum tibi dicabo, ut oportunè colloquamur, si tamen id occupationes tibi permittant, cum tuus ero. ⁴Monochordon porrò ejusque explicatione[m] aliarumque literarum à te petita exempla posterius transmittam. Hactenus enim amanuensis meus omnia absolvere non potuit. De opere meo |1v| etiam quod Mersennus perpetuò urget, coram tibi satisfaciam. Tantum est, ut ad solutionem propensissimo creditori, inter tot remoras, tibi non gratas mihi que tædiosas, dies amplior concedatur, qui utinam malesanis ludificationibus non amplius aut frangatur aut distrahatur. Tibi verò, amicissime Hugeni, perpetuò vivam et studiosissimè serviam. Vale. Harlemi, pridie Kalendas Februarias MDCXLI.

Tuus
⁵J.Alb. Bannius, 1641.

Sed heus! Inscriptio hac ad me, a quodam maximi nominis vero Italo, in Germania nunc degente, venit. Cujus ille à doctioribus Belgis iudicium requirit, tum notarum explicationem, tunc expositionem historicam. Id te, doctissime Hugeni, latere nefas esset. Ecce monumentum antiquitatis:

Inscriptio reperta nuper in oppido Flaminia:

M⁶[ARCUS] AUREL[IUS] MACEDO
VET[ERANUS] NAT[IONIS] DELM[ATICÆ].
EX SUOPT[E] SIBI ET
AUREL[LÆ] VICTORIÆ
LIBERTÆ VIVUS
POSUIT.
SI QUIS HANC ARC[EM]
P[OST] EXC[ESSUM] S[UPRA]S[CRIPTORUM] A[PERIRE] [VOLUERIT]
D[ABIT] F[IS]C[O].

Vertaling

Joan Albert Ban groet Constantijn Huygens, ridder, enz.

Edele heer,

Omdat u zo meeleeft en meevoelt met mij en geduldig aanhoort wat ik u over de muziek wil vertellen, kan ik gemakkelijker de vrijpostigheid en de onkunde van de Fransen verdragen. Totdat ze met schoongespoelde mond iets doordachts naar voren brengen, zal ik met u *op redelijke wijze* over muziek van gedachten wisselen.

2. <quod>.

3. <scilibet>.

4. <Monochordom>.

5. <J.Alb. Bannius, 1641.> autograaf.

6. Toevoegingen tussen vierkante haken van de editor.

Wanneer er iets in mij zou zijn dat u onbekend zou zijn, zou ik vinden dat dat ten onrechte bij mij berust. Een bewijs van deze stelling moet dit lied zijn, door mij op uw verzoek, met een melodie, en met een vierstemmige zetting, gepast op Franse ⁷verzen, [↓]bij uitstek[↓] dichterlijk; moge niets ontbreken wat lijkt te moeten worden onderzocht. De woorden ervan lijken de bedreiging en de angstgevoelens van een geliefde te bevatten, waardoor ik gemeend heb de melodie in de toonsoort van G-authentiek te moeten laten verlopen. Deze is immers gebouwd op een *ernstige* octaafsoort, met [↓]een octaaf[↓] waarvan de *robuuste* [↓]kwint[↓] soort G-*D de onderbouw vormt, en de *gematigde* ⁸ [↓]kwart[↓] soort *D-G de bovenbouw. En om dat nog beter te begrijpen: de onderbouw van de kwint is de *robuuste* grote tertsoort G-B, de bovenbouw de *lieflijke* kleine-tertsoort B-*D. Vandaar dat eenieder gemakkelijk zal inzien dat melodie en meerstemmige zetting geschikt zijn om bedreiging en de angstgevoelens van een geliefde weer te geven, vooral als de tabellen die ik u eerder heb getoond zijn bestudeerd.

Voor het overige: oordeelt u zelf, maar niet alleen met de oren, opdat u inziet dat de harmonie in de wereld van de muziek niet bestaat uit opgeblazen en ongefundeerde meningen, zwerfend met de rieten fluitjes van toneelspelers, maar daarentegen is gebaseerd op wijsheid en wordt bepaald door waarheid. Maar opdat u zich gemakkelijker onderwerpt aan de toegangswegen tot de onwrikbare waarheid, zonder enige twijfel, moet u ernstig bij uzelf overwegen op hoeveel manieren de bas van de samenklank bij de melodie kan worden aangepast. Het schema ervan heb ik in de bijgevoegde tabel weergegeven met de bedoeling dat u enerzijds het mij niet meer hoeft te vragen, anderzijds u volledig op de hoogte bent van mijn ideeën. De rest kunnen wij persoonlijk bespreken en bestuderen, want ik ben van plan om u, als God het wil, aanstaande maandag, ⁹3 februari, op te zoeken. Ik moet u echter waarschuwen dat u, wanneer u alleen op de zintuigen af zou gaan, er zich voor moet hoeden dat een of andere verkeerde voorstelling zich van uw geest meester maakt, die u weg zou voeren van de gewichtige noodzaak van de waarheid. Want wanneer u begrijpt dat in elke situatie één bepaalde consonant te verkiezen is boven alle andere, zult u er niet aan twifelen dat er steeds een noodzakelijke reden aan ten grondslag ligt.

Het ¹⁰boek van [Antoine] Parran over de muziek zal mij inderdaad noch wijzer, noch [↓]Fransgezinder[↓] maken, maar zonder twijfel beter beslagen ten ijs laten komen bij het beantwoorden van de meningen der Fransen. Maar dit moeten wij maar mondeling verder uitwerken. Twee dagen zal ik voor u uittrekken, zodat we alles uitvoerig kunnen bespreken, als uw bezigheden dat tenminste toestaan. Het monochord en de uitleg daarvan, alsmede kopieën van de andere ¹¹brieven door u gevraagd zal ik later sturen. Op dit moment heeft mijn assistent nog niet alles kunnen afmaken. Wat [Marin] Mersenne steeds over mijn werken wil weten, zal ik u in uw aanwezigheid laten weten. Het is voldoende dat er, om die aandringende schuldeiser tevreden te stellen, tussen zovele afleidingen die ons geen van beide goed uitkomen, een ruime dag wordt vrijgemaakt, die niet wordt verbrokkeld of verstoord door onverwachte gezondheidsproblemen. Aan u echter, vriend Huygens, wijd ik mijn gehele leven en ik sta u met ijver ten dienste. Gegroet. Haarlem, 31 januari 1641.

Uw
Joan Albert Ban, 1641.

Maar hoor! Deze inscriptie bereikte mij, van een bekende Italiaan die nu in Duitsland verblijft, over welke inscriptie hij een uitleg door geleerde Nederlanders vraagt, zowel wat betreft de letters als wat betreft de betekenis. Aan u, geleerde Huygens, kan dit niet onbekend zijn. Zie hier het gedenkteken uit de Oudheid:

7. Mogelijk een van de Franse teksten uit de *Pathodia* van Huygens.

8. In Bans toonsysteem zijn deze intervallen en die welke in de volgende zin worden genoteerd gestemd volgens de zuivere intonatie.

9. Het moet gaan om maandag 4 februari 1641.

10. François Parran, *Traité de la musique* (Parijs 1639).

11. Ban aan Huygens, 12 januari 1641 (**2606A**); Ban aan Mersenne, 13 januari 1641 (**2607A**); Ban aan Huygens, 18 januari 1641 (**2613**).

Inscriptie onlangs gevonden in een stad in Flaminia.

Marcus Aurelius de Macedoniër
Veteraan van de Dalmatische natie
richtte bij leven op eigen kosten
voor zichzelf en voor Aurelia Victoria Liberta
dit graf in.

Wie het na het verscheiden van bovengenoemden zou willen openen
zal daarvoor aan de staatskas boeten.
